

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Domov v literárním díle Jana Čepa

Jana Pučelíková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Domov v literárním díle Jana Čepa

Jana Pučelíková

Vedoucí práce:

Mgr. Daniela Blahutková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Děkuji své rodině za trpělivost a podporu při zpracovávání práce a především své vedoucí práce, Mgr. Daniele Blahutkové, Ph.D. za příkladné vedení, příjemnou spolupráci a dobré rady.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 ŽIVOT A DÍLO JANA ČEPA.....	3
3 DÍLO JANA ČEPA Z HLEDISKA LITERÁRNÍ TEORIE.....	30
4 OBRAZ DOMOVA V DÍLE JANA ČEPA.....	34
5 MOTIVY, SPJATÉ V ČEPOVÝCH PRÓZÁCH S TÉMATEM DOMOVA.....	42
5.1 Dvojí domov.....	43
5.2 Smrt.....	47
5.3 Odchody a návraty domů	56
5.4 Štvanectví	59
6 ZÁVĚR	62
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	64
8 RESUMEE	68
9 SEZNAM PŘÍLOH	69
10 PŘÍLOHY	70

1 ÚVOD

Jan Čep patří mezi ty spisovatele 20. století, jejichž jméno není pro českého čtenáře příliš známé. Důvodem je jeho katolicismus, nesouhlas s politickým vývojem v Československu začátkem roku 1948 a odchod do exilu, kde mimo jiné pravidelně promlouval formou krátkých úvah v Rádiu Svobodná Evropa. Z těchto důvodů byl pro českou oficiální kulturu dlouho nežádoucí. Nyní se pomalu dostává mezi autory, které začínáme znovu objevovat.

Do povědomí čtenářů se Jan Čep dostává především díky úsilí Bedřicha Fučíka a Mojmíra Trávníčka, kteří se stali editory Čepova literárního odkazu. Bedřich Fučík byl dlouholetým Čepovým přítelem a jejich životní i pracovní osudy byly velmi propojené. Fučík byl český kritik, historik a překladatel, stejně tak jako druhý ze jmenovaných, Mojmír Trávníček. Oba se také zaměřovali na katolicky orientovanou literaturu, do níž byl Jan Čep řazen. Trávníček byl nejen Čepovým editorem, ale také editorem kritických edic Bedřicha Fučíka a autorem řady knižních promluv a doslovů. Oba editoři byli nejen kolegové, ale také přátelé. Zmiňuji je především proto, že nejlépe znali život a dílo Jana Čepa a ve své práci na ně také odkazují.

Především pak Mojmír Trávníček napsal nejpodrobnější studii o Čepovi. Kniha se nazývá *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa* a je základním pramenem, ze kterého čerpám především v první kapitole pojednávající právě o Čepově životě a díle. Nikomu jinému se totiž zatím nepodařilo tak detailně a přesto přehledně zachytit jeho životní i pracovní kroky v kontextu politických a dalších událostí. Vedle tohoto klíčového zdroje bude v životopisné části práce využito zejména pasáží a vzpomínek z Čepovy knihy *Sestra úzkost*, která obsahuje autobiografické eseje od prvních vzpomínek na domov až po jeho život v exilu, eventuelně vzpomínek rodiny. První kapitola této práce není pojata pouze okrajově, jelikož charakter Čepovy tvorby je pochopitelnější,

pohlédneme-li celistvě na jeho životní cestu, osobnosti, kterými byl ovlivněn, místa která navštívil, pocity, které prožíval i vlastnosti, které pro něho byly příznačné.

V další části práce se zaměřím na literární zařazení Jana Čepa. Základním tématem jeho tvorby je rodný kraj, domov, tradiční český venkov s jeho obyvateli, anebo intelektuálové pohybující se mezi životem ve městě a na vesnici. Zachycení obrazu domova v díle Jana Čepa je také hlavním cílem této práce. Pro svoji orientaci na venkov a s ním spojená témata byl často řazen mezi ruralisty, což sám důrazně odmítal. Předpokládaný text tedy prezentuje východiska obou těchto stran a poukazuje také na řazení Jana Čepa mezi katolicky orientované spisovatele, inspirované barokem.

Jakmile bude přiblížen Čepův život, dílo i literární zařazení, pozornost věnuji hlavnímu cíli této práce, tedy obrazu domova v jeho prozaické i esejistické tvorbě. Prózy psal především před odchodem do exilu a často se v nich objevují autobiografické prvky. V emigraci psal převážně už jen eseje a úvahy o životě, domově, víře apod.

Jelikož hlavní pilíř Čepova díla tvoří próza, největší pozornost je věnována právě jí. Najdu a popíšu základní i doplňující motivy, které se vyskytují zejména v Čepových povídkách (tento žánr v jeho tvorbě převažuje) a následně ty, které souvisí s tématem domova, podrobím rozboru a ukážu na konkrétních příkladech. Těmi jsou především motiv dvojího domova, smrti, návratu hlavního hrdiny zpět domů a motiv vyhnance, člověka, který se nikde necítí být doma. Jim pak věnuji samostatné podkapitoly.

Cílem této práce je tedy zachytit vnímání domova z pohledu Jana Čepa, člověka, který byl nucen opustit svůj domov, svoji rodnou zemi a dožít život v exilu. Člověka, který své rodiště miloval a svou pevnou vazbu k němu přenášel i do svých děl.

2 ŽIVOT A DÍLO JANA ČEPA

Ve všech knižních publikacích se můžeme dočíst, že spisovatel a zároveň jeden z nejvýznamnějších českých prozaiků, Jan Čep, se narodil o silvestrovské noci 31. prosince 1902 v Myslechovicích na úpatí Jeseníků. Ovšem při hlubším zkoumání výpovědí rodinných příslušníků zjistíme, že ve skutečnosti se Jan Čep narodil o několik okamžiků později, tedy na samém začátku roku 1903. Jeho otec se však domníval, že pro Janův život bude lepší, když bude jakoby o rok starší, a proto nechal zanést do matriky nesprávné datum jeho narození¹. Bližší důvody tohoto rozhodnutí nejsou známy. Někteří však v tomto upraveném datu vidí i něco hlubšího. Čepovo narození zasazuje do symbolické doby přechodu mezi minulostí, kterou již nelze změnit a budoucností, která přináší nejistotu a vidí v tom důvod jeho osobní rozkolísanosti a možné vysvětlení jeho duchovních dispozic.² Dokonce i samotný Čep toto označoval za jeden z důvodů nejistoty ve svém životě. Dalším zdrojem nejistoty, vzhledem k jeho jazykové citlivosti, bylo pro něj i samotné místo narození, konkrétně proměnlivé jméno rodné obce. Jen za spisovatelův život v Čechách se název obce změnil pětkrát.³

Takovéto souvislosti je třeba zmínit proto, abychom měli ucelenou představu o tom, kdo to byl Jan Čep, nejen jako spisovatel, ale především jako člověk, protože právě jeho život byl pro něj inspirací v literární práci. Byl spíše emocionální povahy než racionální, velice citlivý až melancholický se silným vztahem k domovu a k Bohu. Vliv prostředí, ve kterém vyrůstal, měl značný dopad na jeho duševní vývoj a povahu. Především díky výchově rodičů se zformoval jeho pohled na svět, který si udržel po zbytek života. Otcova výchova byla přísně katolická

¹ SKLÁDAL, J. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina*, s. 13.

² TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 18.

³ Název byl několikrát upraven: Myslichovice, Myšlechovice, Myšlichovice, Myslichovice, Myslechovice (nebudeme-li počítat německé Michlowitz). Srv. TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 18.

a autoritativní, matka naopak do rodinného prostředí vnášela klid a lidský přístup. Také rodná vesnice byla tvořena převážně jen katolíky. Jan Čep měl díky výchově a náboženskému vedení rodičů svébytný pohled na svět.⁴ Ten měl pro něj zcela jiný rozměr, byl to svět duchovní a věčný, bez nedostatků světa hmotného. Přejedem mezi těmito dvěma světy byla smrt, ovšem zde cesta nekončila, cílem byl až věčný život, na který nás připravoval život pozemský. Přílišnou spokojenost a dobré pocity považoval za hříšné nebezpečí, které by dosažení požadovaného cíle mohly zhatit. Naopak bolest a strádání byly nezbytností. Čepův synovec, Jiří Skládál, napsal ve své vzpomínkové knize na svého strýce, že jeho pohled na svět byl přes „brýle soužení“.⁵

Nyní se ještě vraťme k Čepovým studentským letům, která začala docházkou do první třídy ve farní obci Cholína. Poté navštěvoval gymnázium v Litovli, kde v roce 1922 odmaturoval. Zde vznikala i jeho první literární díla, která byla zveřejňována v Moravskoslezském deníku. Jednalo se převážně o povídky a fejetony, které však ještě nepublikoval pod svým jménem, nýbrž pod pseudonymem Jan Milovický (někdy jen pod iniciálami J. M.). Rok před maturitou pronesl na školním shromáždění projev k výročí smrti Mistra Jana Husa. Vyšel pravděpodobně v litovelských novinách Selská stráž a má být prvním Čepovým publikovaným textem. Na rozdíl od jeho další tvorby v tomto období je tento projev či možná spíše úvaha podepsána jeho vlastním jménem. V tomto projevu se poprvé objevil první náznak otázek, kterými se pak zabýval v podstatě po celou dobu své literární tvorby. Byly to otázky „dvojího domova“, tedy těla a duše či pojetí dějin lidstva v souvislosti s Boží výzvou. V jeho proslovu bylo možno zaslechnout i slova stesku nad minulostí, motivy loučení s rodným domovem, odloučení, modlitby

⁴ „V době Jeníkova útlého dětství nebyla okolnostmi formována jen jeho povaha, ale on sám si začal utvářet i svůj názor na svět, který se stal půdorysem jeho celoživotního názoru. Byl totiž zřejmě nadán nadprůměrnou inteligencí, která ho vedla k hledání východisek nebo alespoň k hledání vysvětlení, a to způsobem na jeho věk neobvyklým. Ještě nebohaté životní zkušenosti i znalost světa v tomto věku však způsobily, že jeho řešení, východiska a názor na svět nemohly překročit meze dané rodičovskou, přísně náboženskou výchovou.“

SKLÁDAL, J. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina*, s. 11.

⁵ Tamtéž, s. 11 – 12.

či smrti.⁶ Všechny tyto náměty provázely jeho práci pak už napořád a později se k nim ještě vrátím a podrobněji je rozeberu.

Jan Čep byl velice dobrý student, dokonce jeden z nejlepších, aniž by musel vynakládat větší úsilí. Nedokázal se však díky své plaché a ostýchavé povaze dobře začlenit do kolektivu a důvěrněji komunikovat s ostatními.⁷ Byl mnohem více duchovně založený a prožíval citlivěji nejen modlitby při mších, ale i pobyt v přírodě. Tato jeho odlišnost ho velmi skličovala, proto se jí snažil před ostatními skrývat. Z toho však pramenila úzkost, která se později stala hlavním stavem jeho osobnosti. Mojmír Trávníček ho dále vystihuje takto: „Tížila ho nevymazatelná paměť, do níž se od malička vrývalo vše, co prožíval, se všemi příjemnými i bolestivými průvodními jevy a pocity, a vlekl to bez úlevy v sobě, nic nebylo zapomenuto a kdykoliv hrozilo provalit se v plné síle jako realita přítomná a zraňující.“⁸ Díky své povaze to neměl ve škole jednoduché, spolužáci ho často bili. Sám o sobě píše, že nebyl schopen někomu říci to, co si skutečně myslí, protože se bál hněvu dotyčných lidí. Také se považoval za nerozhodného a zbabělého, přitom tak moc toužil po družnosti, vroucnosti a srdečném slově.⁹

Po ukončení studia na gymnáziu byl přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Díky tomu a také díky doporučujícímu dopisu Eugena Stoklasa, českého básníka, dramatika a překladatele, který ho učil na gymnáziu, měl Čep možnost studovat u Viléma Mathesia, jednoho z předních českých jazykovědců a spoluzakladatelů Pražského lingvistického kroužku. S jeho seminářem pak navštívil v roce 1923 Anglii¹⁰. Reportáže z této cesty mu vycházely v Moravskoslezském deníku, do jehož beletristické přílohy Moravskoslezské besedy (později

⁶ TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 19 - 24.

⁷ „Mé vlohy pro vnitřní život a můj zranitelný ostych nesly bezpochyby s sebou nebezpečí jakéhosi duchovního sebeobdivování, jakési neurčité rozkoše uzavírat se do sebe a radovat se v žárlivé samotě z věcí sám a bez jiných.“ ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 20.

⁸ TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 21.

⁹ Tamtéž, s. 21 – 22.

¹⁰ Dojmy z této cesty následně zachytil v knize *Dojmy z Anglie*.

jen Besedy) přispíval převážně svými povídkami již od roku 1921. Všechny tyto povídky i reportáže podepisoval stále ještě svým pseudonymem. Na vysoké škole získal spoustu přátel z řad katolických autorů, kteří se shromažďovali kolem časopisu Rozmach. Patřil mezi ně například Jaroslav Durych, František Halas, Albert Vyskočil nebo Ladislav Kuncíř. Jeho nejbližším přítelem a důvěrníkem byl další člen Rozmachu, Aloys Skoumal. Tento časopis měl za úkol povzbudit katolíky, kteří byli zasaženi protikatolickou vlnou, která se u nás přehnala po pádu Rakouska-Uherska. Jeho vznik byl jistý rušivý element vzhledem k politické situaci, snažil se mimo jiné bránit svobodu, víru a národní čest.¹¹ Pro Čepa bylo velmi důležité, že časopis projevil zájem o spolupráci. Především to podpořilo jeho spisovatelské sebevědomí, což bylo potřeba, jelikož díky své povaze měl neustále tendence o své činnosti pochybovat. Díky přispívání do Rozmachu si ověřil své možnosti v oblasti různých forem svojí tvorby, ať už satiry, polemiky nebo žurnalistiky. Druhým, neméně významným přínosem spolupráce s tímto časopisem bylo, že měl možnost poznat a sblížit se s novými lidmi a utužovat vzniklá přátelství. To bylo pro Čepa možná ještě mnohem důležitější, jelikož tito lidé hráli v jeho životě později velmi důležitou roli. Právě jeden z nich, Ladislav Kuncíř, mu nabídl vydání jeho první knihy, která nese název *Dvojí domov* (1926). Bedřich Fučík ohodnotil jeho první literární počín takto: „V první knížce, útlém *Dvojí domovu* z roku 1926, tehdy čtyřadvacetiletého debutanta, je ve své podstatě narýsováno už všechno, oč Čepovi bude napříště zápasit; všechno, co přijde později, nebude než varianta základních zkušeností, nově ověřovaná, zkoušená, vědoměji koncipovaná, rozšiřovaná a hloubená. Všechno čepovské je v této první knížce: jeho hlavní motiv dvojího domova; jeho metafyzický úžas oblévající věci tohoto světa; jeho hodnocení života; jeho lidé a pohled na ně; jeho sporé chudé děje; jeho krajina a země; jeho pocit

¹¹ „Založení a vydávání Rozmachu bylo jakýmsi činem, který měl vztah k politice. Byl to čin rušivý, rozkladný, a v tom byl jeho význam právě tak jako v obraně svobody, víry a národní cti.“ Toto napsal Jaroslav Durych v pátém ročníku, když před ukončením vydávání listu rekapituloval jeho pětiletou práci. Srv. TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 32.

rodu a společenství lidského, slovo a metafora, melodie i rytmus. V první knížce najdeme všechno, třeba jen ve stavu přípravném a umělecky i myšlenkově nezkušeném, ale připraveném.¹² Její vydání bylo pro Čepa důležité i z finančního hlediska, jelikož za ni obdržel honorář. Od svého příchodu do Prahy se totiž neustále potýkal s finanční tísní a s větší podporou z domova nemohl moc počítat. Naštěstí byl výborný student a první tři roky studia dostával stipendia. V tomto období si prošel situacemi, kdy hladověl a neměl dostatek peněz. Navíc se k tomu přidaly i bolesti hlavy, které se časem stupňovaly až k nesnesení a nezbavil se jich do konce života.¹³

Vraťme se ovšem do období Čepovy tvorby mezi lety 1921 (kdy v říjnu nastoupil do oktávy na gymnáziu) a 1926 (kdy v únoru začínal studovat závěrečný osmý semestr vysokoškolského studia) a shrňme si jeho činnost. Za tuto dobu stihl publikovat přibližně dvacet povídek a črt v Moravskoslezských besedách, beletristické příloze Moravskoslezského deníku, o čemž jsem se již zmiňovala. Tento deník vycházel v Ostravě a řídil ho spisovatel Vojtěch Martínek, kterému Čepa představil výše zmiňovaný Eugen Stoklas. V těchto letech tedy vznikaly jeho prvotiny, povídky a prózy, které ještě nepodepisoval vlastním jménem. Až v knize *Dvojí domov* uveřejnil pod svým jménem povídku *Justýnka*, která byla jako jediná jeho próza vytištěna v Besedách. Zároveň to bylo i jeho poslední příspěví do tohoto deníku, čímž ukončil jednu etapu svého, dosud ještě dospívajícího, života a oddělil ji od dospělosti, kam zahrnul všechna následující díla. Své dospění dal najevo také tím, že všechny následující prózy již podepisoval svým skutečným jménem a nikoliv pseudonymem.¹⁴

Z Čepových dvaceti prvotin můžeme vysledovat určitý vývoj jeho práce. Je z nich patrná jakási postpubertální chmurná, pesimistická

¹² FUČÍK, B. *Píseň o zemi*, s. 43.

¹³ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 28 - 36.

¹⁴ Tamtéž, s. 24 – 25.

nálada s realistickým vykreslením detailů a častým používání expresivních výrazů. V prvních textech se setkáme spíše jen s popisem běžného vesnického života, kde se občas objeví náznak nějakého konfliktu. Prostředí, postavy a příběhy čerpal autor především z vlastní zkušenosti a z osobního rodinného života a života na venkově. V těchto povídkách jsou patrné detaily z jeho rodiny, především co se týká vztahů, například k sestře nebo k otci. Zejména jeho vztah s otcem byl složitý, jelikož otec neuměl ke svým dětem projevovat city a něhu. Jak uvádí Mojmír Trávníček v monografii o Janu Čepovi - toto v Čepově citlivé povaze zanechalo jakýsi vnitřní stesk, který si v sobě nesl už odmala. Již v jeho rané tvorbě nalezneme řadu motivů, které neopustil do konce své literární činnosti. Postupně se pouze prohlubovaly přesně tak, jak se prohlubovala a proměňovala Čepova literární zkušenost a obecně jeho vztah k životu a tok myšlenek. Jeho postavy, děje a slovní obraty se později v jeho dílech objevovaly v nových variantách. V jeho prvotinách jsou patrné jeho tíživé zážitky z dětství, zachycované v nezakreslené realitě tak, jako by se jich chtěl zbavit. Zároveň se stupňuje jeho vnitřní úzkost, o které již byla řeč. Trávníček hovoří o tomto Čepově stavu i v pozitivní rovině: „Úzkost se stává trvalým stavem; nepřetržitým tlakem bude kultivována a projasňována, a prohlubující se Čepův pohled vyjasní a jeho slovo nabude oné jitřní svěžesti, která uhranula F. X. Šaldu (a nespočet čtenářů).“¹⁵ F. X. Šalda označil Jana Čepa básníkem „jitřního zraku“.¹⁶

Na Čepových prvotinách je znát ještě jakási těžkost vyjadřování obsahující až příliš neurčité beznaděje. Ještě zde nebyla vidět ona jitřní svěžest, o které hovoří Trávníček. To se postupem času zmírnilo. Jasný už byl ale od prvopočátku směr a hlavní náplň Čepových příběhů. Psal

¹⁵ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 26.

¹⁶ F. X. Šalda vyjádřil, že každý básník má určité vidění světa, které není jen pouhým viděním fyzického stavu. U Čepa ho pak vyjádřil přímo takto: „To vidění, které nemohu nijak jinak charakterizovat než jako vidění jitřní. Každý básník ovšem že vidí po svém a nově; ale u Čepa je to právě vidění jitřní v tom smyslu zvláštní svěžesti a zvláštního pokojného úžasu, té svěžesti, toho klidu, a toho pokojného úžasu, který mají věci polité vycházejícím sluncem a jakoby jím vnesené z vod dlouhého mlčení a zetmění. Čep vidí věci, z nichž nesešla posud rosa. To je jedna mez, a sice horní, ve škále jeho vidění. Ale je i mez spodní, a ta je v tom, že Čep věci a lidi svým pohledem váží.“ Srv. ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník VII. (1934 – 1935)*, s. 128.

vždy jen o důvěrně známých věcech, o tom, co prožil a viděl a s přibývajícím zkušeností tyto motivy prohluboval. Samozřejmě ne za vším, co napsal, byly události, které se staly nebo které spisovatel prožil. Do svého díla byl ale natolik ponořen a zároveň tak mnoho pro něj znamenal život na vesnici, že někdy i on sám nedokázal rozlišit mezi skutečností a fikcí z jeho knížek. I když svůj život na venkově miloval, cítil, že je čas odejít, že se v jistém slova smyslu stává cizincem mezi svými nejbližšími, jelikož se mu zdálo, že si vytvořil jakýsi svůj vlastní svět, který se příliš neztotožňoval se světem ostatních. Takto to vyjádřil ve své autobiografii: „Když jsem opouštěl poprvé svůj rodný kraj a odjížděl do Prahy, myslili si snad i moji vlastní rodiče, že odcházím se srdcem lehkým. Je ovšem pravda, že pro mne nastal čas, abych odešel. Stával jsem se v jistém smyslu cizincem i mezi těmi, kteří mi byli nejbliž; vytvářel se ve mně svět, který už neodpovídal světu jejich – nebo jsem si to tenkrát aspoň myslil. Musil jsem později učinit mnoho objevů o sobě samém, abych opět našel cesty ke své vsi a k svému dětství, zejména k srdci těch, které jsem sice nikdy nepřestal milovat, ale o kterých se mi zdálo, že už nemluví zcela mým jazykem.“¹⁷ Odešel proto do Prahy studovat vysokou školu.¹⁸

O jeho univerzitních letech toho mnoho nevíme, rodině psal jen zřídka. Navštěvoval tam přednášky z češtiny, angličtiny a francouzštiny.¹⁹ Mimo to, co jsem již zmiňovala výše, lze ještě dodat, že přišel do školy velmi dobře připraven. Jakýmsi patronem Čepových studií se stal Eugen Stoklas. Vedl ho nejen k poctivému studiu, ale podporoval ho také

¹⁷ ČEP, J. *Z druhého svahu*. In: *Poutník na zemi*, s. 65.

¹⁸ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 24 - 27.

¹⁹ Co se týká oborů, které Jan Čep na vysoké škole studoval, různé prameny uvádějí odlišné údaje. Sám ve své autobiografii uvádí, že navštěvoval přednášky z češtiny, angličtiny a francouzštiny (ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 65.) Stejný údaj se objevuje i v knize Radka Šťastného (ŠŤASTNÝ, R. *Čeští spisovatelé deseti století*, s. 58.), dále v Lexikonu české literatury (FORST, V. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce: 1 A – G*, s. 435) nebo v knize Antonína Kratochvíla (KRATOCHVIL, A. *... za ostatními dráty a minovými poli... vzpomínky a svědectví. 1. díl, Vývojové tendence v české exilové literatuře v letech 1948 – 1968*, s. 64). Pouze o češtině a angličtině se zmiňuje například Slovník českých spisovatelů (HAVEL, R. *Slovník českých spisovatelů*, s. 67) a Zdeněk Rotrekl uvádí francouzský a anglický jazyk spolu s literaturou a lingvistikou vůbec (ROTREKL, Z. *Skrytá tvář české literatury*, s. 32).

v literární práci a ukazoval mu kulturní možnosti Prahy. Jeho pomoc spočívala někdy i ve finanční výpomoci, jelikož honoráře, které Čep dostával za povídky, nepostačovaly na živobytí. Ten mu zase pravidelně referoval o všech koncertech a divadelních představeních, která navštívil. Mimo to mu sháněl cizojazyčné knihy. Jeho dalšími významnými profesory byli i Vilém Mathesius a F. X. Šalda.²⁰

Postupným poznáváním Prahy zjistil, že má své kouzlo a jeho obliba k tomuto městu stále rostla. Snažil se také oslovit několik pražských časopisů se svojí literární tvorbou, ale příliš úspěšný nebyl. Uspěl jen u časopisu *Cesta*, který mu v roce 1924 otiskl povídku *Dědina* a inicioval další spolupráci. V té době už mohl Čep nabídnout svou nejrozsáhlejší práci (kterou později překonal už jen román *Hranice stínu*), reportáž z cesty do Anglie, kterou absolvoval v rámci svých vysokoškolských studií v roce 1923 a která nese název *Dojmy z Anglie*²¹. Tyto zápisky z cesty sepsal především proto, aby nemusel rodiče prosit o peníze a měl z čeho žít. Jednalo se o stipendijní zájezd do letního tábora YMKY na ostrově Sheppey na jihu Anglie. Tehdy to byla významná událost, zvláště pro venkovského studenta, který měl šanci se dostat do světa a zároveň to pro něj byla i možnost, jak získat inspiraci pro svoji spisovatelskou činnost. I když se jednalo o jedinečnou událost jeho mladého života, zmínku o této cestě už v jeho pozdějších dílech nenajdeme, jako by ji nepovažoval za tak důležitou. Dokonce celou tuto událost zlehčoval a hovořil o ní jako o nějaké nahodilosti, která skoro až nepříjemně zasáhla do jeho životního tempa. Přitom se jednalo o jeho první zahraniční cestu, poprvé viděl jinou zemi, moře... a měl také možnost ověřit si v běžné komunikaci své jazykové dovednosti. Zároveň to bylo také první setkání s emigranty, krajany, kteří se rozhodli opustit svoji rodnou zemi. V Anglii taktéž vyhledával kulturní zážitky, navštívil například představení Čapkova R.U.R. v Londýně. To však považoval za velmi nevhodné, bylo mu z něj trapno. Hra byla dle jeho slov brána

²⁰ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 27 - 28.

²¹ Vycházely v příloze Moravskoslezského deníku od 21. dubna do 9. května 1924. V novinové publikaci byl však název změněn na Anglické dojmy. Srv. ČEP J., *Dojmy z Anglie*, s. 117.

především jako zábava a diváci ji tak i přijímali. Další kritiku vznesl i na náboženské smýšlení tamních lidí, přišlo mu až příliš optimistické, nápadné a hodně vnější. Také proto, že v té době procházel osobní náboženskou krizí. Zázitkem pro něj byla naopak návštěva katedrály v Canterbury, z této stavby byl unešený. Navštívil i několik muzeí a galerií a jeho písemné zmínky o exponátech, které tam spatřil, jsou autorovým jediným pojednáním o výtvarném umění. Ačkoliv se Čep o této cestě nevyjadřoval s nadšením, byla to jedna z důležitých epizod v jeho životě. Více než k Anglii, tíhl ke všemu francouzskému, románskému. Od začátku cítil spřízněnost duše s Francií, která se později stala jeho druhým domovem. Možná to je také důvod toho, proč své zážitky z Anglie zaznamenal jen okrajově a už se k nim pak nevracel.²²

V roce 1926, tedy v závěrečném ročníku vysoké školy, přerušil studium a odstěhoval se z Prahy do Staré Říše ke katolicky orientovanému spisovateli, překladateli a vydavateli, Josefu Florianovi. Čep ho v červnu roku 1926 kontaktoval dopisem s tím, že by měl zájem o překlad Bernanosova²³ románu *Pod sluncem satanovým*. Florian na jeho dopis zareagoval kladně, nabídl mu nějaké překlady z angličtiny, jelikož Bernanose už překládal Bohuslav Reynek a pozval ho na návštěvu do Staré Říše. O prázdninách podnikl s Aloysem Skoumalem a Vilémem Závadou výlet na Moravu a při této příležitosti zavítal do Staré Říše. Směr cesty nebyl náhodný, Čep měl tento krok předem promyšlený. Při této návštěvě se s Florianem dohodli, že se pokusí podílet na jeho „*Dobrém díle*“. V září téhož roku přerušil studium a víceméně tajně odešel z domova do Staré Říše. Se svým záměrem se svěřil pouze Skoumalovi, což mu rodiče vyčítali ještě dlouho poté. V době jeho pobytu u Floriana

²² TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 28 - 32.

²³ Georges Bernanos (1888 – 1948) byl francouzský spisovatel, publicista a esejista. Pocházel z rolnické rodiny, jejíž prostředí ho formovalo v tradicionalistickém duchu. Ten zahrnoval averzi vůči republice a parlamentu, obsahoval monarchismus a antisemitismus. Jeho nejznámější román *Pod sluncem Satanovým* (1926) je reakcí na povrchní dobu. Bernanos byl katastrofista a ošklivila se mu pasivita a snadná podmanitelnost mas. Jeho romány si k českým čtenářům našly cestu téměř okamžitě, méně jsou známy jeho eseje. Srv. BERNANOS, G. *Velké hřbitovy v měsíčním svitu*, s. 259 – 262.

došlo k dvěma zásadním událostem, které ovlivnily nejen Čepův vztah k rodné obci, ale především obce k němu. Nejdříve pobouřil rodáky svou rozmarně psanou vzpomínkou na studentská léta, která vyšla v týdeníku Litovecký kraj k příležitosti oslav 25. výročí založení litovelského gymnázia. Druhou událostí bylo vydání jeho prvotiny *Dvojí domov* před Vánocemi 1926. Kniha vzbudila velké pohoršení, mnoho myslechovických občanů se poznávalo v některých postavách a jejich vykreslení způsobilo v obci rozruch, škodolibost a zlost. I přes tyto nepříjemné zprávy z domova, byl pro Čepa pobyt ve Staré Říši, zvláště pak první měsíc, tím nekrásnějším obdobím. Denně navštěvoval mši svatou, chodili po Moravě, s Florianem diskutovali o filozofii a morálce a sblížil se s dalšími spolupracovníky svého hostitele.²⁴ Zároveň pokračoval ve své literární činnosti, přemýšlel nad tématy příštích próz a rozhodoval se, zda se má vrátit zpět do školy. Také zde prožil jedno z prvních milostných dobrodružství, které však vzniklo v podstatě omylem a mělo za následek jeho urychlený odchod ze Staré Říše. Sblížil se totiž se sestrou Josefa Floriana, i když se mu líbila její neteř. Přesto tato událost nenarušila jejich vzájemné vztahy a Čep si stále Floriana velmi vážil a podporoval jeho práci. Ten ho zase přiblížil francouzské kultuře a obdržel od něj mnoho cenných rad, které pak využil v budoucnu, když se Paříž stala jeho druhým domovem.²⁵

V dubnu roku 1927 opustil tedy Starou Říši a vrátil se do Prahy. Na prázdniny odjel do Myslechovic, kam za ním jezdili kamarádi a pokoušeli se pro něj najít nějaký zdroj obživy. Nejvíce pak Aloys Skoumal a Vladislav Vančura, utvrzoval si i přátelství s dalšími známými z minulosti, například s Františkem Halasem. V roce 1928 už pobýval v Berouně, kde publikoval ve Tvaru své prózy²⁶. Ty mnozí považovali za zralé, nejčistší a nejlepší v celém Čepově díle. V této době se Čep věnoval převážně překladům a začal tím jeho doživotní boj s dodržováním termínů nakladatelských smluv. Překládal i pro Bedřicha Fučíka, který mu

²⁴ ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 71.

²⁵ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 37 – 45.

²⁶ Například *Noc filipojakubská*, *Husopas*, *Čí bude vítězství*, *Starcův smích* nebo *Hoře z lásky*.

pronajal rezidenci u paní Skalákové v Modřanech. Byla to matka Jitky Skalákové, Fučíkovy snoubenky. Zde měl Čep své útočiště po mnoho let. V témže roce nejen trávil měsíc u Jakuba Demla v Tasově, ale také odjel 29. října na svou první cestu do Francie. O měsíc později se vrátil zpět a začal pracovat pro nakladatelství Melantrich jako lektor. Významnými mezníky v Čepově osobním životě se staly roky 1928 a 1929. Čep byl zamilován do Fučíkovy snoubenky, Jitky Skalákové, dokonce ji považoval za svou osudovou životní lásku. V roce 1929 se však provdala za svého snoubence a Čep se s tím musel nějakým způsobem vyrovnat.²⁷ Dalším zásahem do jeho života byla zpráva, že se jeho otci koncem roku 1929 velmi zhoršil zdravotní stav. Zemřel pak 22. ledna 1930, kdy mu bylo 56 let, a Jan Čep byl po celou dobu umírání u něho. Byl to pro něj první osobní kontakt se smrtí, doposud nebyl přítomen umírání blízkého člověka. Své dojmy z této události popsal v povídce *Cesta na jitřní*, kterou věnoval Bedřichu Fučíkovi. Kromě této povídky celý rok 1930 nic nepublikoval, až následující rok mu vyšla první velká kniha prózy, souhrn všeho, co napsal od roku 1926 – *Zeměžluč*.²⁸

Otcova smrt pro něj měla i další nečekaný důsledek. V dědictví získal jeho válečný deník, kde otec prosil svého syna, aby se věnoval kněžskému povolání. Nebylo to sice poprvé, co byl vybídnut k tomuto duchovnímu poslání, ale toto otcovo vyzvání bral vážně a určitým způsobem i závazně. Proto také pociťoval do konce života výčitky z toho, že jeho přání nesplnil. Až do května roku 1932 se potýkal s depresemi a úzkostmi, cítil ke všem trpkost a neklidné myšlenky ho dovedly až k dalšímu odjezdu do Francie. 24. května odjel do Paříže a následně do vesnice Lavigerie. Tam začal pracovat na ústřední novele své nové knihy, kterou nazval *Letnice*. Novelu pak pojmenoval *Jakub Kratochvíl* dle hlavního hrdiny. Při psaní této novely si Čep nejvíce uvědomoval promítání osobních zkušeností do svých literárních děl. V září se pak

²⁷ Podrobněji svůj vztah k Fučíkovi a jeho ženě rozebral ve své autobiografii. Srv. ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 76 – 79.

²⁸ TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 47 – 66

vrátil do Prahy, kde odevzdal rukopis *Letnic*. Ty pak vyšly v prosinci 1932 v nakladatelství Melantrich a staly se nejúspěšnější knihou sezóny.²⁹

Po tomto úspěšném závěru roku následoval opět obrat a literárně neúrodný rok 1933. Především léto, které Čep trávil v Myslechovicích, bylo zvláště klidné, měl pocit, že se mu nic nedaří a navíc ho víc než kdy jindy trápily silné bolesti hlavy. Do toho těžce onemocněl jeho bratr Toník, což poznamenalo i jeho následnou tvorbu. Počátkem září vyšla velmi příznivá kritika *Letnic* v Šaldově Zápisníku, za kterou mu Čep poděkoval dopisem. F. X. Šalda na to také zareagoval upřímnými slovy³⁰ o poslání a osudu Jana Čepa a tím mu pomohl uklidnit a vyjasnit jeho myšlenky. To jistě přišlo ve správný čas, i když mu jeho slova pomohla také k rozhodnutí definitivně odložit disertaci a tím pádem Čep nikdy nedokončil svá studia. Vykonal pouze státní zkoušku, která byla nutná k učitelskému povolání.³¹ Další potěšení mu pak jistě přinesla první cena České akademie věd a umění právě za zmiňované *Letnice* a také jejich umístění na pátém místě v anketě Lidových novin – Hledáme nejúspěšnější knihu 1933.³²

Na jaře 1934 odjel Čep potřetí do Francie, kde působil jako stipendista ministerstva zahraničí s úkolem navazovat kulturní styky a propagovat československou kulturu. Tento úkol však vyvolával v Čepovi obavy, zda bude moci dostát takovému povinnostem. V té době také začal psát novelu *Děravý plášť*, kterou pak zaslal k recenzi Fučíkovi a ten se k ní vyjádřil velmi příznivě, vyšla pak v prosinci 1934 v Melantrichu. Také hodně cestoval a četl, především Danta, Vilona nebo Vergilia. Jeho putování po Francii mělo opět povahu chaotických útěků z místa na místo, při kterých čekal na peníze, o které si psal především Fučíkovi. Tomu také odevzdal před Vánocemi 1934 rukopis románu

²⁹ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 47 – 66.

³⁰ „Jistě máte dar, který nebyl udělen nikomu druhému – je dobře, že jste si toho vědom. Promluvíte jednou nejen za svůj rod a za svůj kraj, ale i za celý národ, za všechny němé a propadlé do mlčení. Bude to velká chvíle připravovaná od věků.“ [...] TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 71.

³¹ ŠTRÝCHOVÁ, I. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, s. 17.

³² TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 67 - 72.

Hranice stínu, na kterém již delší dobu pracoval a ve kterém zachytil život venkovské rodiny uchováající jak tradice, tak tělesné a duševní vztahy. Věřil totiž, jakožto člověk z vesnice, že mezi venkovany se tyto věci uchovávají výrazněji a trvaleji.³³

Román *Hranice stínu*, který psal více než dva roky, získal v březnu 1935 první cenu v románové soutěži Melantricha. Znamenalo to pro něj nejen finanční přínos, ale především uznání a nadšené přijetí od přátel. Ještě téhož roku vyšel německý překlad knihy pod názvem *Ruf der Heimat* a Čepa tento nepravdivě přeložený titul velmi dráždil. Tento román zůstal dodnes jedinou přeloženou knihou Jana Čepa. Autor nesl velmi těžce, že ani během jeho života ve Francii a přes jeho snahy o vzbuzení zájmu vydavatelů svou autorecenzí, se nepodařilo najít ani překladatele, ani vydavatele tohoto románu.³⁴

Začátkem roku 1935 měl Čep v plánu vyrazit na delší pobyt zpět do Francie. Ovšem Fučík ho přesvědčil, aby si vzal na starost redakci almanachu *Kmen* s tématem *Rodný kraj*. Tento almanach spadal do prestižního Klubu moderních nakladatelů. Čep tedy cestu do Francie odložil a ujal se redaktorské role, ovšem s nepříliš velkým nadšením. Začal však svědomitě psát na všechny strany o příspěvky. Několik dobrých přátel mu ale příspěvt odmítlo, a tak předal Fučíkovi jen útlý svazek několika málo příspěvků. Nakonec výbor Klubu od svého záměru vydat tento almanach ustoupilo a Čep si mohl oddychnout, jelikož se tím zbavil nepříjemného břemene. Poté se raději zase věnoval své lektorské a překladatelské práci. V Melantrichu se pro něj zatím připravoval další úkol v podobě vydávání reprezentativní knihovny světových románů, kterou měl řídit. Měl tedy vyhledat a vybrat ročně šest románových novinek z různých jazykových oblastí. Také díky tomuto poslání odjel v říjnu roku 1935 do Francie, kde mimo jiné vyhledával pro tento projekt vhodné autory a knihy. Na podzim tohoto roku stál před nejdůležitějším

³³ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 75 - 83.

³⁴ Tamtéž, s. 81 - 83.

rozhodnutím ve svém dosavadním životě – zůstat či nezůstat navždy v milované Francii? Původní záměr navštívit Bernanose³⁵, spisovatele, jehož některá díla v minulosti přeložil, se měl protáhnout natrvalo. Měl tím udělat tlustou čáru za minulostí a začít znovu. Jeho přátelé byli tímto jeho plánem zděšeni a prosili ho, aby se vrátil. Čep tak nakonec učinil, ale spíše proto, že se nedokázal odhodlat k tak radikálnímu rozhodnutí, které by nemohl odvolat a které by platilo navždy. Ještě před Vánoci narychlo sbalil své věci a opět utekl zpět do Prahy a následně domů do Myslechovic. V následujících měsících se věnoval nejen literární činnosti, ale také bilancoval svoji duchovní situaci, pracovní možnosti a vztahy k ženám, především pak ke své životní lásce Jitce Fučíkové.³⁶

Rok 1937 začal nepříjemnou předzvěstí, kterou byla v lednu smrt předního českého historika té doby, autora několika článků v Ottově slovníku naučném a autora sporu o smysl českých dějin, Josefa Pekaře. V dubnu pak zemřel F. X. Šalda. Čep se obou pohřbů účastnil, Šaldovu rakev dokonce pomáhal nést na hostivařský hřbitov. K tomuto neveselému začátku roku se přidaly i pokračující chronické zdravotní obtíže Jana Čepa. I přesto měl chuť psát dál, a proto nabídl Fučíkovi, že vytvoří další novelu. Ten souhlasil a začátkem září měl Čep hotový rukopis nazvaný *Zápisky Jiljího Klena*. Fučík v té době projektoval v Melantrichu lacinou lidovou knihnici hodnotné četby, ve které chtěl šířit nová díla předních českých autorů ve velkých nákladech. Tato novela, rozšířená o další dva Čepovy texty, pak vyšla v této knihnici roku 1938 pod názvem *Modrá a zlatá*. Konec roku 1937 skončil podobně smutně, jako začal, zemřel Čepův bratr Toník.³⁷

Do své rodné obce se vrátil opět na prázdniny 1938. Vesnice mu přišla tichá, šedá, lidé sešlí. Cítil lítostivou přitažlivost k tomuto místu a zároveň vykořeněnost. Kromě rodiny neměl už nic společného s ostatními lidmi. Z tohoto pobytu doma vznikla následně velká novela

³⁵ O vřelém vztahu k Bernanosovi a jejich posledním setkání vypráví v *Sestře úzkosti*. Srv. ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 81 – 84.

³⁶ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 85 - 93.

³⁷ Tamtéž, s. 98 – 101.

Příbuzenstvo. Doma se cítil stísněn a k této trýzni přibyly i přípravy na válku, které se neustále stupňovaly. Vzpomínal na přátele, kteří museli narukovat při květnové mobilizaci (například Fučík, Halas a mnoho dalších). V září 1938 došlo k Mnichovské dohodě, a i když Čep tuto situaci považoval za krutější než cokoliv jiného, nepřestával psát články do *Obnovy*. Jednalo se převážně o komentáře k aktuální situaci, zpytování svědomí nebo duchovní rozборы probíhající doby. Po válce byl pak za tyto články nevybíravě v tisku kritizován, především byl obviňován z podlamování morálky národa v době smrtelného ohrožení. Čep měl však i nadále v následujících letech potřebu reagovat na situaci v zemi a vznikla proto próza *Tvář pod pavučinou* (1941). Ta vyšla v šestnácti pokračováních, což bylo v rozporu s jeho zvykem nikdy nedávat z ruky nehotový kompletní rukopis. Ovšem tentokrát mu velmi záleželo na tom, aby byl okamžitě vyslyšen. *Tvář pod pavučinou* byla reakcí na 15. březen 1939, tedy na okupaci Čech a Moravy. Je to jedna z nejosobnějších Čepových próz, ve které vyjádřil vroucný vztah k rodnému domu, farnosti i celému společenství.³⁸

Mojmír Trávníček shrnul jeho tvorbu v této těžké době takto: „Z perspektivy celého Čepova životního díla se jeví produkce osmatřicátého roku jako předobraz, rozvinutý později v letech působení ve Svobodné Evropě, neboť v kratičkém časovém úseku se tu proluly na vysoké úrovni všechny tři hlavní složky jeho vrcholné esejistiky: malé řeči svátečné, polemicky zaměřené úvahy časové a nadčasové, usilující o lidský svět, a sebezpytující samomluvy a rozhovory.“³⁹ Rok 1938 byl nešťastný i v dalších ohledech. Na jeho samém konci obdržel Bedřich Fučík výpověď z ředitelského místa v nakladatelství Melantrich. Vydávání Čepových spisů tedy převzalo nakladatelství Vyšehrad, kde působili další jeho přátelé, mezi nimi například i Aloys Skoumal. Předběhli tak Fučíka, který se mezitím rozhodoval, v kterém pražském nakladatelství bude dále působit. Nakonec zvítězilo nakladatelství J. R. Vilímek. Následně pak

³⁸ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 102 – 107.

³⁹ Tamtéž, s. 107 – 108.

vyhořel Čepův rodný dům v Myslechovicích, ale díky nedostatku finančních prostředků nemohl být zcela opraven. Krátce na to, v červenci 1939, už Čep opět pobýval ve Francii, nyní na pozvání spisovatele Henriho Pourrata⁴⁰. Tentokrát už si jeho přátelé mysleli, že využije příležitosti a zůstane v cizině napořád. Opak byl však pravdou a Jan Čep se 31. srpna vrátil zpět do rodné země. Následujícího dne přepadl Hitler Polsko a začala druhá světová válka.⁴¹

Celou dobu války prožil v rodných Myslechovicích⁴² a po celou dobu bojoval se dvěma protichůdnými pocity. Na jednu stranu si uvědomoval svoji nepostradatelnost z hlediska poskytování ochrany a podpory matce a sestřím v těžké době, protože byl jediným mužem v domě. Avšak na druhou stranu se cítil pouze jako host, na kterého se musí brát ohledy pro jeho podrážděnost a který vlastně ani pomoci nemůže a neumí. Na těchto šest let svého života nepamatuje mnoho ani ve své autobiografii, dozvědět se můžeme pouze to, že během války znovu četl knihy, které už znal, zároveň objevoval nové a duchovně dozrával. Ovšem do většího díla se nepustil. Od 1. ledna 1940 působil jako lektor olomouckého nakladatelství Velehrad a současně stále jako lektor Vyšehradu. Čep také přislíbil jeden obtížný překlad Fučíkovi, ale měl opět problémy s dodržáním termínu a tím začalo dlouhé a nepříjemné jednání mezi oběma přáteli o termínu odevzdání. Pro Fučíka bylo dokončení překladu téměř existenční otázkou, proto požadoval po Čepovi dodržení lhůty. Celý tento spor dospěl až k naprostému ochladnutí vztahů mezi oběma kolegy, které trvalo dva roky. Při jednání s Aloysem Skloumalem

⁴⁰ Henri Pourrat (1887 – 1959) byl francouzský prozaik, který žil celý život v rodném Auvergne. Vyhledával a sbíral lidové příběhy, legendy, pověsti, čerpal z tradic a originálně je zpracovával. Vydal také devět svazků pohádek z Auvergne. Jeho vrcholným dílem je rozsáhlý román z venkovského prostředí, *Kašpar z hor*, který přeložil Jan Čep s bratrem Václavem. K přírodě má vztah jiný než Jan Čep, říká, že byla dána člověku, aby si na ní cvičil své síly. Srv. ČEP, J. *O Henri Pourratovi*. In: *Rozptýlené paprsky*, s. 165. a Srv. TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 174.

⁴¹ TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 107 – 110.

⁴² Téměř šest let strávil v těsné půdní místnosti rodného domu. Svůj pobyt v ní zachytil v povídce „Komůrka“, která se nachází knize z válečných let, *Lístky z alba*, která byla později zahrnuta do *Polní trávy*. „Takhle se mu svět zúžil, světoběžníkovi: čtyři kroky naděl, tři kroky napříč. Okno příliš malé i na ten nepatrný prostor. [...]“ Srv. ČEP, J. *Komůrka*. In: *Polní tráva*, s. 261.

souhlasil s podpisem generální smlouvy s Vyšehradem, která tomuto nakladatelství zajišťovala výhradní právo na vydávání Čepových děl. V říjnu 1940 tedy vyšla kniha *Tvář pod pavučinou* a domluveno bylo i nové vydání *Zeměžluči*. Po odevzdání rukopisu *Tváře pod pavučinou* byl odhodlán pustit se do většího díla, za předpokladu, že tato kniha bude kladně přijata. I když se obával, tak jako u většiny svých děl, že jeho dílo je slabé, opak byl pravdou a jeho kniha byla přijata velmi dobře. Čepovy následující literární počiny se však týkaly spíše překladů a psaní úvah. V závěru roku 1941, konkrétně 29. prosince, zemřel Josef Florian. Čep se jeho pohřbu ve Staré Říši neúčastnil. Napsal však na něj vzpomínku do Akordu. Nazval ji *Na rozcestí* a vyšla v dubnovém smutečním čísle. Začátkem dubna se po delší pauze znovu setkal s Bedřichem Fučíkem u pražského profesora Jana Zahradníčka⁴³ a jeho ženy při větším shromáždění přátel, které profesor uspořádal. Právě díky tomuto setkání se znovu obnovily přátelské vazby mezi Čepem a Fučíkem.⁴⁴

Následující měsíc, konkrétně 27. května 1942, přednášel v Olomouci bohoslovcům na téma Umění a milost. Ještě téhož dne se tam dozvěděl o atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a o vyhlášení stanného práva, kterému záhy padl za oběť Vladislav Vančura. Jeho smrt se Čepa velmi dotkla, jelikož se v mládí srdečně přátelili. Následovala červnová heydrichiáda, ale život musel běžet dál. Čepův věk se rychle blížil čtyřicítce a začal se cítit unavený a starý. Do Akordu napsal své rozjímání čtyřicetiletého, nazvané *Tajemství našich setkání*, které je považováno za jeden z klíčových a nejzdařilejších Čepových esejů.⁴⁵

⁴³ Jan Zahradníček (1905 – 1960) vystudoval filozofickou fakultu Karlovy univerzity, profesorem mu byl například F. X. Šalda. Pracoval jako nakladatelský redaktor a překladatel, řídil také revue Akord, sblížil se i s osobnostmi kolem časopisu Tvar. Zahradníček je řazen mezi představitele české katolické poezie, jeho práce nesou protisocialistický a protipokrokový charakter. Za své postoje byl v roce 1951 zatčen. Během výkonu trestu mu zemřely dvě dcery. Svůj tragický úděl zachytil ve verších z vězení. Zemřel několik měsíců po propuštění. Srv. ROTREKL, Z. *Skrytá tvář české literatury*, s. 154 – 168.

⁴⁴ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 111 – 119.

⁴⁵ Tamtéž, s. 119 – 121.

V roce Čepových čtyřicátých narozenin se událo mnoho věcí, které poznamenaly život jeho i přátel. Některé známé potkala smrt v koncentračních táborech, s jinými procházel zkouškami přátelství. Například opět s Bedřichem Fučíkem. Po překonané krizi minulých let se jejich přátelství ještě více prohloubilo a najednou před nimi stála další zkouška. Fučík začal plánovat vytvoření vlastního nezávislého nakladatelského domu. Čep měl ale z tohoto kroku jisté obavy. Především pak proto, že by nakladatelství bylo finančně nesoběstačné a závislé na příspěvcích Anny Zahradníčkové a také proto, že při sledování smýšlení českých intelektuálů té doby nenašel jistotu v tom, že by měli zájem o tvorbu nového nakladatelství, například o překlad Bernanose. Koncem roku 1943 dal Fučík výpověď u Vilímků a doufal ve vytvoření vlastního nakladatelství. Jeho naděje však byly velmi nejisté, začínal pomalu ztrácet naději v možnost svobodné činnosti katolíků. Podobný pocit měla i paní Zahradníčková, a proto se definitivně rozhodla nepodpořit vznik nového nakladatelství. Fučík si to vyložil jako nedostatek loyálnosti vzhledem k příbuznosti Jana Zahradníčka a bohužel to vztáhnul i na Čepa. Zároveň v té době vyvrcholila i Fučíkova náboženská krize, která pro něj skončila vyjasněním duchovního života. Čep s ním soucítit, jelikož sám míval podobné stavy pochybování ve víře. Další krize, při které procházelo zkouškou přátelství, se týkala Čepa a Aloyse Skoumala. Jednalo se o jejich rozdílný postoj k románu Karla Schulze⁴⁶ *Kámen a bolest*. Skoumal nejprve získal Čepa do Katolického literárního klubu (KLK) při nakladatelství Vyšehrad. To pak vydalo Schulzovu knihu, za což byl Čep jako předseda KLK z části odpovědný. Problém byl v tom, že román vyvolal velké pobouření, byl označován za nemravný a následně na něj nikdo nechtěl napsat kritiku. Skoumal jezdil po přednáškách a snažil se všemožně román obhájit před katolickým čtenářstvem. Čep se naopak nedokázal nadchnout pro Schulzovu knihu

⁴⁶ Karel Schulz (1899 – 1943) byl český romanopisec, básník, povídkář, divadelní kritik a parlamentní zpravodaj. Hlavními rysy jeho tvorby jsou reakce člověka na dobu a prostředí, prolínání snu se skutečností a podrobný popis uměleckých děl tak, aby zaujal všechny smysly čtenáře a podnítil jejich představivost. Názorově se přibližoval ke katolicismu. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Schulz [cit. 2012-01-25].

a přistupoval k ní spíše nedůvěřivě a pasivně. Třetím významným zásahem do jeho života bylo tehdy navazování přátelství s mladými talentovanými umělci. Stával se jakýmsi kmotrem jejich umění a poskytoval jim cenné rady.⁴⁷

Do roku 1943 vstupovali všichni s nejistotou, která neustále narůstala, avšak pro Čepa tato doba znamenala i obnovení tvůrčích sil. „Aniž by si to plně uvědomoval, dovršuje své prozaické dílo pohledem zpět, rekapitulací a shrnutím a zhodnocením všeho, „co žilo, vnímalo a poznávalo“ v něm do čtyřicítky.“⁴⁸ Napsal poslední z pěti velkých sérií novel, rozlehlou prózu *Polní tráva*, kde rozvíjí stejné podobenství jako v předchozích novelách. Spolu s dalšími spisovateli byl vyzván od týdeníku *Arijský boj*⁴⁹ k napsání projevu schvalující jejich činnost. I když to činili pod pohrůžkou zveřejnění jmen těch, co by se odvážili odmítnout, Čep na upomínky nereagoval. V březnu si vyřídil v Praze členství v Syndikátu českých spisovatelů, čímž se chtěl uchránit částečně před pracovním nasazením a následně vypověděl smlouvu s Vyšehradem. V krizových chvílích se vracel k dílu Julia Zeyera, méně často pak k Boženě Němcové. Především nutnost obživy a potřeba prokázat literární činnost, aby nebyl hnán do výrobního procesu, dovedly Čepa k odevzdání rukopisu knihy *Lístky z alba* brněnskému nakladateli Stejskalovi. Také poslal první část nové prózy (*Staník*) Zahradníčkovi do Akordu. Oba dva pak obdrželi přihlášky do České ligy proti bolševismu, oba dva je ale bez rozmyšlení vyhodili. Čepa však znepokojilo, že ho podobné organizace vedou v patrnosti. Následně edice Akord, vydala výbor z Čepova prozaického díla *Sestra úzkost*. Schválený plán totální mobilizace mimo jiné zastavil vydávání jak beletrie, tak i časopisů, včetně Akordu. V této celkové tísní dostal výzvu k přednáškám ve prospěch Říše. Čep se však nechal zapřít a starosta Myslechovic vrátil výzvu jako

⁴⁷ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 123 – 128.

⁴⁸ Tamtéž, s. 131.

⁴⁹ *Arijský boj* byl český antisemitský týdeník, který vycházel pravidelně každou sobotu od 18. května 1940 do svého zániku 15. dubna 1945. Tento týdeník navazoval na časopis Štít národa, který byl ale úřady zakázán na konci první republiky. Šéfredaktorem Arijského boje byl agent Gestapa, Rudolf Novák.

Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Arijský_boj [cit. 2012-01-27].

nedoručitelnou s tím, že tam Čep nebydlí trvale a je nemocen. Prakticky až do konce války Čep zůstal v rodném domě, v půdní „komůrce“, a od svých pražských přátel byl informován o tom, co se všude děje, například o bombardování Prahy.⁵⁰

Květnové dni roku 1945 a ukončení druhé světové války znamenaly pro Čepa tolik, že se k nim neustále vracel a hledal jejich význam.⁵¹ O žádné jiné události svého života nezanechal tolik literárních svědectví jako právě o této. Jedná se především o poznámky do deníku, korespondenci s přáteli, rozhlasové vysílání či vzpomínku v autobiografii *Sestra úzkost*. Od prvního okamžiku si však uvědomuje, že tyto květnové dni nebyly cestou ke svobodě, ale k novému provizoriu, které vyvolávalo spíše nové obavy a nejistotu. Zvažoval, co dělat dál. V červnu zavítal na pozvání rozhlasu do Prahy, kde pronesl krátkou řeč k osvobození, a poté navštívil pražské přátele. Sešel se například se Skoumalem, se kterým domluvil novou spolupráci s nakladatelstvím Vyšehrad a ve stejnojmenné revui, kterou měl Skoumal řídit. Působil tedy ve Vyšehradu, i když by dal raději přednost odjezdu do Francie. Ministerstvo školství vypsalo šest volných lektorských míst češtiny na francouzských vysokých školách, ale Čep místo, na které se hlásil, nedostal a byl mu zamítnut i pouhý jednorázový výjezd do zahraničí. V říjnu roku 1945 se v sociálně demokratickém časopisu Právo lidu objevil útok na autory, kteří údajně měli podezřele blízko k fašismu. Jmenování byli například Čep, Durych nebo Zahradníček. Při prvním ohrazení autorů bylo naštěstí ještě vysvětleno, že šlo o nedorozumění. Poté se rozjela už naplno kampaň proti katolickým spisovatelům. Té se ujal naplno týdeník E. F. Buriana nazvaný Kulturní politika. Konkrétně Čepa se dotkla cílená a promyšlená rána v podobě zákazu jeho projevu k rekviem za umučené vysokoškoláky, který si vyžádal první mezinárodní kongres studentstva konaný v Praze v listopadu 1945. Zákaz byl vysloven těsně před akcí

⁵⁰ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 131 – 138.

⁵¹ Tomuto období věnoval samostatnou kapitolu ve své autobiografii. Srv. ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 85 – 95.

z úst ministra informací Václava Kopeckého, který ho, podle Mojžíra Trávníčka, nenáviděl až patologicky.⁵²

Následující rok znamenal pro Čepa především práci v nakladatelství, kde pečlivě lektoroval a překládal. Vlastní literární tvorba byla v pozadí, beletrie se mu nedařila. Výjimkou byla Čepova esejistika, jejíž nejpłodnější období měl právě v letech 1946 a 1947, kdy napsal své nejzávažnější eseje. Vyšel mu například svazek esejů *Rozptýlené paprsky* (1946). Svoji práci však bilancoval jako vždy s nářkem, podmínky ve Vyšehradu považoval za nemožné a prostředí se mu zdálo skličující⁵³. Začal proto opět tíhnout ke kněžskému povolání, což se odrazilo převážně na jeho tvorbě. Byla vydána jeho přednáška *Křesťan a svět*, v rozhlasu pohovořil o cyrilometodějské tradici nebo přivítal glosou nového arcibiskupa. Navázal opět korespondenci s Pourratem a poslal mu úvahu o stavu církve a katolicismu v poválečném období v Československu. Ostře odsoudil marxismus a kritizoval komunistickou propagandu u nás.⁵⁴

Krátce po skončení války se Čep seznámil s Madeleine Monzerovou, která se stala další osudovou ženou v jeho životě. Byla velmi vzdělaná, psala i menší prózy a Čepovi opravovala překlady francouzských textů. I když se vzájemně milovali, Madeleine byla vdaná za důstojníka naší zahraniční armády a ten s ní po únoru 1948 emigroval do Francie a jejich láska tím skončila. Na jaře 1947 pronesl řeč na Akademickém týdnu v Praze na téma *Události a lidé*. Krátce na to pak odcestoval do Říma jako český delegát na kongres Pax Romana⁵⁵. Byla to jeho první návštěva Itálie a zanechala v něm jeden z nejsilnějších zážitků v životě, který pak popsal i ve své autobiografii. Na podzim odjel na další cestu, tentokrát byl vyslán arcibiskupem jako delegát do katolického komitě při UNESCO v Paříži. V zimě už opět pobýval

⁵² TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 141 – 146.

⁵³ I tak nakladatelství vydalo jeho Sebrané spisy: *Hranice stínu, Letnice a Zeměžluč*.

⁵⁴ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 147 – 149.

⁵⁵ O této cestě pojednává ve své autobiografii. Srv. ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 87 – 88.

ve své rodné zemi a poslední Vánoce (1947) strávil v Myslechovicích. Od února 1948 se díky politickým událostem pohyboval, dalo by se říci, v poloilegalitě v rodné vsi, obklopen nedýchatelným ovzduším doby. Sledoval první zatýkání a útěky některých přátel za hranice. I Čepovi se naskytla příležitost k emigraci, když Syndikát českých spisovatelů vysílal tři anglisty z řad spisovatelů na studijní pobyt do Anglie. Do této delegace byl jmenován i Čep, ale nakonec mu nebylo dopřáno odjet, byl nahrazen českým básníkem a členem Skupiny 42, Ivanem Blatným. Syndikát tuto výměnu odůvodnil tak, že předpokládá, že s tím bude Čep jistě souhlasit. Po této zhatěné cestě za hranice absolvoval v létě ještě léčebný pobyt ve Františkových Lázních, protože jeho letité bolesti hlavy neustávaly a v podstatě od roku 1945 se staly nepřetržitou trýzní a součástí jeho života. Z lázní poslal Fučíkovi poslední lektorské referáty a skrytě se s ním loučil v dopisech. 9. srpna pak napsal poslední dopis domů a 15. srpna 1948 překročil v noci hranice u Aše.⁵⁶ Ve své autobiografii to později vylíčil takto: „Dalo mi velkou práci, než jsem se dostal přes železné dráty; musel jsem si postupně zvedat nohy oběma rukama. Pak jsem musel překročit další dráty, vydrápat se proti svahu, zachycuje se mladých břízek, které tam rostly; a potom si prorazit cestu dalším živým plotem. Skutálel jsem se na bahnitou louku a bořil jsem se do bláta až po kotníky. Nemohla být ani řeč o tom, že bych měl utíkat, jak mi to doporučoval průvodce. Bláto s vodou čvachtalo při každém kroku. Najednou jsem objevil ve svahu cestičku. Chvíli jsem ještě šel; potom jsem se otočil: světla pohraničního městečka svítila přede mnou v lehké mlze. Připadalo mi podivuhodně blízko – ale já jsem už přesto věděl, že se ta vzdálenost stala pro mne nepřekročitelnou.“⁵⁷

Po překročení hranic ho jako první v Bavorsku uvítal Petr Lekavý, duchovní, který se staral o české uprchlíky a který ho několik dní opatroval v Dieburgu. Nezůstal tam dlouho, brzy se dostal díky pomoci svých českých i francouzských přátel do Paříže. Domníval se, že právě

⁵⁶ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 149 – 152.

⁵⁷ ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 95.

ve Francii najde díky své dobré znalosti jazyka a kontaktům s řadou francouzských spisovatelů uplatnění a že se mu podaří začlenit se do francouzské literatury. To se mu ale bohužel nepodařilo. Sám se k tomuto období pak vrátil takto: „Dělal jsem si iluze; měl jsem v hlavě román, který jsem chtěl napsat francouzsky, ale brzy jsem si uvědomil, že ve Francii a hlavně v Paříži mají lidé jiné starosti než poslouchat můj tlumený hlas a mou melodii pravděpodobně příliš nevtíravou.“⁵⁸ Ubytován v provizorních podmínkách malého hotelu se snažil zezáчатку o pravidelnou literární činnost, přispíval například svými francouzskými články do večerníku *Le Monde*. To však nestačilo k obživě a nebyla to ani perspektiva do budoucna. Doba plynula a za tři roky strávené v Paříži se mu nepodařilo prosadit v žádném nakladatelství ani v žádné revui. Byla uveřejněna pouze povídka *Cikáni*, jediná psaná francouzsky, která byla základem pro stejnojmennou sbírku. O jeho pobytu v Paříži vypovídá hodně povídka *Před zavřenými dveřmi*, která je první částí diptychu *Rozptýlení* právě ve sbírce *Cikáni* (1953).⁵⁹

Příčiny neúspěchu Jana Čepa ve Francii analyzoval Jan Zatloukal. Popsal tři hlavní důvody: Zaprvé tomu nepřála politická a hospodářská situace v poválečné Francii obecně. Čep byl vnímán jako katolický antikomunistický emigrant, díky čemuž se u levicově orientované francouzské inteligence, která byla podporována komunistickou propagandou a vyjadřovala nepřátelský postoj vůči emigrantům, neměl šanci uchytit. Zadruhé jeho texty byly příliš náročné pro lidová katolická nakladatelství, na druhou stranu mu však byla vytýkána banálnost jeho děl a tradičnost, objevovaly se kritiky monotónnosti a těžkopádnosti jeho stylu. Problémem se také stala otázka přeložitelnosti jeho próz. Třetí překážkou pak byla jeho vlastní plachost a nepraktičnost. Chyběly mu

⁵⁸ ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 99.

⁵⁹ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 153 – 154.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1094.

diplomatické dovednosti a schopnost přesvědčit. Všechny tyto faktory měly za následek nezdar jeho literární činnosti ve Francii.⁶⁰

Vzhledem ke svým spisovatelským neúspěchům musel přijmout v roce 1951 místo v redakci českého vysílání Rádía Svobodná Evropa a přestěhovat se do Mnichova, kde nakonec strávil téměř čtyři roky. Jeho úkolem bylo psát především úvahy, meditace a promluvy na nejrůznější témata. Ta měla ráz nejen osobní, ale také náboženský, politicko-filozofický nebo kulturní. Později k tomuto úkolu přibyla čtvrt hodinová relace o „knize týdne“. Část těchto promluv pak upravil pro tisk do různých zahraničních exilových časopisů. Především z nutnosti se pustil do psaní esejů: „Tentokrát se stal esej mým jediným, povinným a pravidelným projevem. Byl to – nebo měl to být – jakýsi mluvený esej, mohu-li to tak nazvat.“⁶¹ Ovšem tato práce pro něj byla stresující: „Ty neúprosné pravidelné termíny, ta nutnost napsat stůj co stůj svých deset nebo patnáct minut do rádia! Uvědomil jsem si, co to znamená sedět celé hodiny před prázdným listem papíru s jedinou myšlenkou: je naprosto nutno, aby do zítřka bylo pět nebo šest stran popsaných mou rukou. Stala se z toho noční můra - můra, která ještě pořád trvá.“⁶² Co se týká prózy, vydal Čep po *Cikánech* už jen dvě povídky. V roce 1954 *Květnové dni*, jejímž tématem je sporný konec války a poslední v roce 1956, nazval ji *Tři pocestní* a je inspirována jeho cestou s kamarády (Fučíkem, Zahradníčkem...) na Slovácko. Tato dvě díla, dohromady s povídkou *Před zavřenými dveřmi*, považoval za základ autobiografického románu, který se několik let chystal napsat (měl se odehrávat na pozadí válečných a poválečných událostí). Po čase se však Čep tohoto plánu s těžkým srdcem vzdal. Usoudil, že jeho tvorbě je bližší forma autobiografického eseje než románu a začal proto psát *Sestru úzkost*, kterou dokončil v roce

⁶⁰ ZATLOUKAL, J. *Recepce Jana Čepa ve Francii*. In: KUBÍČEK, T., WIENDL, J. *Víra a výraz: sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“ východiska a perspektivy české křesťanské poezie a prózy 20. století*, s. 430.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1094.

⁶¹ ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 100.

⁶² Tamtéž, s. 100.

1964. Z původní francouzštiny ji pak přeložil jeho bratr Václav Čep s Bedřichem Fučíkem a byla vydána v roce 1974, po autorově smrti.⁶³

Jak bylo řečeno, žil Jan Čep od roku 1951 v Mnichově. Často ale jezdil do Francie a díky tomu došlo v létě roku 1953 k velké změně v jeho osobním životě. Tehdy se seznámil s dcerou známého francouzského spisovatele a literárního kritika Charlese Du Bose. Její křestní jméno bylo Marie, všichni ji však říkali Primerose a Čep se s ní oženil 17. února 1954. O rok později, konkrétně 31. ledna 1955 se jim narodila dvojčata, Klára a Jeník. Po sňatku působil ještě nějaký čas v Mnichově, ale od roku 1955 žil opět v Paříži. Do Mnichova dojížděl už jen výjimečně a na pozvání vedení z rádia. Od návratu do Francie byl rád za sebemenší ohlas na jeho promluvy, jelikož zájem o ně upadal. Dobrou spoluprací naopak udržoval se svými přáteli v Římě, kde Křesťanská akademie Čepovi vydala v roce 1953 soubor rozhlasových promluv *O lidský svět* nebo o rok později *Malé řeči sváteční*. Ve Švédsku pak vyšly rozhlasové úvahy *Samomluvy a rozhovory* (1959). Kolem roku 1960 už byly téměř pryč jeho myšlenky napsat román, zato ale chtěl upravit a shromáždit své rozhlasové texty, které měly osobnější charakter. Po několika letech se mu to podařilo a byl vydán výběr z jeho deníků a osobních esejů - kniha *Poutník na zemi* (1965). Nadále byl nucen vydělávat si na živobytí prací ve Svobodné Evropě, i přesto, že ji měl čím dál tím méně rád. Na sklonku svých šedesátých narozenin se cítil vyčerpaný a unavený. K těmto kulatinám byl vyznamenán papežem Janem XXIII. Řádem sv. Silvestra⁶⁴. Na oslavu svých šedesátin nevzpomínal rád, uvědomil si díky ní tíživé břímě svých přibývajících let. Jeho přátelé v Mnichově mu opožděně k narozeninám věnovali *Zápisky Jiljího Klena*, které vydali jako samostatnou knihu. Šedesátá léta znamenala určité uvolnění nejen v politice a pootevřela se díky tomu vrátka českého domova. Přátelé a příbuzní měli možnost se

⁶³ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 154 – 155.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1096 – 1097.

⁶⁴ Řád sv. Silvestra je papežské vyznamenání, které je udělováno za zásluhy o Svatý stolec a které může získat jak laik, tak katolík či osoba jiného vyznání (protestant, žid, muslim...). Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%A1d_sv._Silvestra [cit. 2012-02-27].

zkontaktovat a vycestovat za svými blízkými do ciziny. Čepa potěšily pravidelné zprávy z domova a zároveň i zprávy o návratu přátel z vězení. V listopadu 1964 se mu podařilo setkat osobně po šestnácti letech ve Vídni se sestrou Žofií. Také se mu ozvali další přátelé, kteří přežili, včetně Bedřicha Fučíka. V tomtéž roce byl kontaktován samotným prezidentem Antonínem Novotným s přáním nejen jeho, ale i strany, aby se vrátil zpět do vlasti. Čep na prezidentovo přání však nereagoval. Řešil totiž především svoje zdravotní problémy, které se začaly vršit od května 1964. Podepsal proto s Rádiem Svobodná Evropa dohodu o odchodu do penze a stal se tak finančně závislým na manželčině výdělku (od rádia sice dostával měsíční výslužné, ale to bylo naprosto nedostatečné). O dva roky později postihl Čepa vážný záchvat mozkové mrtvice, který mu způsobil částečné trvalé ochrnutí, kvůli němuž nemohl bez opory chodit. Mrtvice se podepsala i na jeho řeči, mluvil pak už jen trhavě a málo srozumitelně. Ke konci roku ho nemocného navštívil po dvaceti letech bratr Václav Čep a od Pražského jara 1968, kdy se otevřely hranice, za ním jezdili návštěvy z Čech stále častěji. Kontakty s domovem nebyly přerušeny ani normalizací v ČSSR, ovšem byly víceméně jednostranné. Čep byl ochrnutý, zvládl nanejvýš svůj podpis levou rukou. Také proto nadiktoval dceři v červnu roku 1973 dojemný dopis Fučíkovým, ve kterém reagoval na jejich zprávu o úmrtích přátel a vyjádřil v něm touhu po setkání s nimi. Na oslavu sedmdesátých narozenin Jana Čepa sice přijelo mnoho jeho přátel, přesto nebyla vzhledem k jeho zdravotnímu stavu příliš veselá. Rok na to už ležel v nemocnici La Salpêtrière, kam se za svým umírajícím bratrem vydal Václav Čep, který s ním strávil poslední týden jeho života. Jan Čep zemřel 25. ledna 1974. Pohřební obřad se konal v katedrále Notre-Dame a pochován byl v hrobce rodiny Du Bos v Celle-St. Cloud u Paříže.⁶⁵

V rodné vlasti informovali o smrti Jana Čepa pouze příbuzní v placeném oznámení deníku Lidová demokracie. I když vyšlo jako jakékoliv jiné úmrtní oznámení, bez známek toho, že se jedná

⁶⁵ TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 155 – 162.

o spisovatele, sešlo se na zádušní mši v Praze mnoho jeho přátel a obdivovatelů. To byl důkaz, že se na Jana Čepa úplně nezapomnělo, jak si někteří, zvláště komunističtí likvidátoři kultury, přáli. O jeho odstranění z literatury se snažil například už Karel Nový v roce 1948 článkem *Na shledanou* nebo písemným napadením František Havlík (*Nečisté zboží Jana Čepa*) v době normalizace. I když bylo z veřejných knihoven Čepovo dílo odstraněno již v padesátých letech, tajně se jeho knihy stávaly sběratelskými klenoty.⁶⁶ Významným počinem byla snaha Ladislava Šebely, který shromáždil v sedmdesátých letech obsáhlou sbírku Čepových rukopisů, opisů korespondence apod. a zároveň přiměl jeho příbuzné k napsání vzpomínek na Jana Čepa. Z těchto materiálů pak sestavil sborník doplněný Čepovými úvahami a vzpomínkami, které zazněly ve vysílání Svobodné Evropy, jejichž přepis obstaral. Tím vznikl velmi vzácný archiv o Čepově životě a díle. Ještě významnější bylo pak samizdatové vydání šestisvazkových *Sebraných spisů Jana Čepa*. V letech 1978 – 1983 připravil Bedřich Fučík ve spolupráci s Mojmírem Trávníčkem projekt, ve kterém shrnuli celé Čepovo knižní dílo, převážnou část esejů a také prózy, které do té doby byly uveřejněny pouze časopisecky. Takto bychom mohli pokračovat dále a dále, jelikož v průběhu dalších let vyšla řada studií o Čepově literárním díle a objevila se také díla spisovatelů, kteří našli v jeho tvorbě inspiraci (např. Lubomír Nakládal, Věroslav Mertl či Ivan Slavík). Po roce 1989 se začaly objevovat nové studie o Janu Čepovi od mnoha autorů (Zdeněk Rotrekl, Bedřich Fučík, Karel Komárek, Jan Vladislav aj.) a hlavně se jeho knihy mohly svobodně vydávat. Také byla napsána řada recenzí, kritik, studií a docházelo k postupnému publikování jeho korespondence (například s Bedřichem Fučíkem, Janem Zahradníčkem, Jakubem Demlem a dalšími) nebo rukopisů z pozůstalosti.⁶⁷

⁶⁶ O částečné rehabilitaci Čepova díla na konci šedesátých let hovoří i Martin C. Putna. Srv. PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1101.

⁶⁷ TRÁVNÍČEK, M. *Pout' a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*, s. 163 – 164.

3 DÍLO JANA ČEPA Z HLEDISKA LITERÁRNÍ TEORIE

Předchozí kapitola byla věnována životu Jana Čepa, v jakém prostředí vyrůstal a v jakém se později pohyboval v Československu i v emigraci, jaký byl člověk, co ho sužovalo i co miloval, s kým se přátelil. To vše bylo nutné uvést, abychom měli ucelený obraz o jeho osobnosti jako takové a mohli se podrobněji věnovat jeho dílu. To totiž vychází z převážné části právě z jeho života, zážitků a pocitů. Než se však pokusím o rozbor jeho tvorby, je nutné ještě přiblížit, jak na jeho dílo pohlíží literární věda. Přestože Jana Čepa nelze zařadit do konkrétního literárního proudu, můžeme uvést vlivy, které jsou v jeho díle patrné.

Jak jsem již zmiňovala, Jan Čep pocházel z katolické rodiny, víra v Boha byla důležitým aspektem jeho života a to se také odrazilo v jeho tvorbě. Často u něj můžeme narazit na náboženské motivy, motivy víry či myšlenky o posmrtném životě, není tudíž divu, že bývá řazen mezi křesťanské spisovatele.

Martin C. Putna ve své knize⁶⁸ uvádí, že Jan Čep přišel s novým stylem tvorby, ve kterém se nechal inspirovat evropským katolickým románem. Zároveň však dodává, že v jeho případě není na místě hovořit o katolickém románu, ale spíše o katolické povídce. Své tvrzení obhajuje takto: „Čep nelíčí nic jiného než dění v lidských duších. Vše ostatní – historie, společnost, i sám venkov – je u něho bledé, vše je podřízeno tomuto cíli. Avšak Čep chce a umí líčit jen jednotlivé záchvěvy tohoto dění, nikoliv celé „dějiny duše“. Proto se mu daří malé povídky, proto se jen jednou – a se sporným úspěchem – pokusí v *Hranici stínu* o román.“⁶⁹ Zároveň také uvádí, že Jan Čep bývá někdy nazýván křesťanským existencialistou, především proto, že se v jeho esejích často naráží na téma existencialismu.⁷⁰ „Společným znakem existencialistického postoje k životu je typická úzkost moderního člověka, úzkost

⁶⁸ Kniha se nazývá *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, ve které je Čepovi věnována pozornost hned v několika kapitolách.

⁶⁹ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1078 – 1079.

⁷⁰ Tamtéž, s. 1088 a 1100.

z budoucnosti, ze smrti, ba ze samého bytí, bolestně zaostřené vědomí existence bezbranného lidského osudu uprostřed nezvládnutelných iracionálních sil, které jej převyšují.“⁷¹ Motiv úzkosti prostupuje celým Čepových dílem, tudíž není divu, že je do tohoto směru řazen.

O víře jako o základním inspiračním zdroji Čepových próz hovoří i Karel Sezima. Ten vidí základ jeho díla v zakotvení ve víře, konkrétně v katolicismu a v chápání věcí věčných.⁷² O Janu Čepovi jakožto o křesťanském spisovateli nebo také o spisovateli, který píše prózu katolicky orientovanou, hovoří například i Ivan Slavík⁷³ nebo Vítězslav Macháček⁷⁴.

Další pokus zařadit Jana Čepa do nějaké skupiny či směru se týká orientace jeho próz do prostředí vesnice. Díky hlavním tématům svých povídek byl často řazen mezi programové regionalisty (ruralisty), což je sporné, někteří se k tomuto názoru přikláněli, jiní nikoliv. Jeho prózy jsou sice z vnějšku velmi podobné tvorbě ruralistických autorů, kteří taktéž jako on psali o vesnici, která je spjata s přírodou a katolicismem, ale společného s ruralisty má Čep jen málo. Například nelítostné popisování zla a krutosti, které se vyskytuje mezi rodiči a dětmi, bohatými a chudými či muži a ženami. Stejně tak se u obou vyskytují Boží tresty za porušení řádu a nezaviněné smrtelné tragédie nebo motivy návratu člověka z města zpět na vesnici.⁷⁵ Ačkoliv jsou témata stejná, to, co odlišuje Čepa od ruralistů, je funkce těchto témat. „Ruralistům/regionalistům jde o sám venkov a/nebo kraj, hrdinou je venkovské a/nebo krajové kolektivum. Individuum se z tohoto kolektivu vyčleňuje a poté kajícně vrací. Naopak katolíkům (a jim blízkým spirituálním autorům) jde o individuum, o jeho osud, o jeho spásu. Člověk je u nich před Bohem sám. Venkov je dějištěm, na němž se odehrává to hlavní drama osobní spásy.“⁷⁶ Vítězslav Macháček taktéž nesouhlasí s řazením Jana Čepa mezi

⁷¹ ČEP, J. *Svět lidský a nelidský*. In: *Samomluvy a rozhovory*, s. 65.

⁷² SEZIMA, K. *Mláží: studie o domácí próze soudobé*, s. 89.

⁷³ SLAVÍK, I. *Tváře za zrcadlem*, s. 228.

⁷⁴ MACHÁČEK, V. *50 českých autorů posledních padesáti let*, s. 34.

⁷⁵ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*. s. 1085.

⁷⁶ Tamtéž, s. 854.

ruralisty: „Se schematicky zjednodušujícím a tendenčně zaostřeným pohledem většiny ruralistů má Čep málo společného. Vesnice mu není ani tak zápasštěm společenských a politických sil, jako zdrojem jistot duchovních.“⁷⁷

I když si Jan Čep byl vědom toho, že jeho díla mají blízko k ruralismu, odmítal být řazen mezi ně. Mnohokrát se ohradil proti svému spojování s ruralisty, například takto ostře vystoupil v článku *Ruralism* v Listech pro umění a kritiku z roku 1933: „Venkov ztrácí svou osobitost, a to z největší části nikoli vinou města a poetistů, nýbrž právě vinou jistých ideologů „ruralismu“, kteří si nevidí do huby.“⁷⁸

Nejen, že existují tendence zařadit Jana Čepa do skupiny katolických spisovatelů a mezi autory ruralistického zaměření, ale také byly v jeho díle spatřovány vlivy baroka. Určitou shodu uvidíme i my, pokud si přečteme některou z literárněvědných studií pojednávajících o baroku. Přehledně o tom pojednala Iva Štrychová ve své publikaci *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*⁷⁹. První shodu spatřuje v tom, že v baroku se člověk snažil přiblížit Bohu, byla to pro něj jediná jistota, o kterou se mohl opřít, zároveň toužil po zázraku a některým událostem připisoval nadpřirozený původ. Také v Čepových povídkách nacházíme silný božský element. V Bohu našla jistotu například postava Kláry Bendové: „Uprostřed mše měla najednou Klára pocit, že je doma, v samém srdci něčeho, z čeho ji nemůže nikdo vypudit. Bývalo tak asi těm, kteří sedali u Jeho nohou, na březích jezera, blahoslavení...“⁸⁰ Další barokní rys souvisí podle Štrychové s rodným krajem, především pak s hledáním minulosti a tradice, která je zárukou toho, že náš odkaz bude žít i po naší smrti. Nejvýraznější motiv rodové tradice můžeme najít v Čepově románu *Hranice stínu*. Podobní jsou si také hlavní hrdinové. Barokní hrdina je nositelem duchovního odkazu svých předků. To, co je nejcharakterističtější pro barokního hrdinu, formuloval výstižně Zdeněk

⁷⁷ MACHÁČEK, V. *50 českých autorů posledních padesáti let*, s. 34.

⁷⁸ ČEP, J. *Ruralism. Listy pro umění a kritiku, rok 1933*, s. 25.

⁷⁹ ŠTRYCHOVÁ, I. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, s. 27 – 30.

⁸⁰ ČEP, J. *Tajemství Kláry Bendové*. In: *Polní tráva*, s. 340 – 341.

Kalista: „ Ani barokní hrdina není už prostě jen individualita, platná vlastní svou silou a rozvíjející se mimo všechny časové souvislosti, nýbrž především představitel určité myšlenky, táhnoucí se z věku do věku, určitého odkazu duchovního. Jeho cílem není jen dosáhnouti nějakého 'úspěchu' za každou cenu, vykonati čin, který by jej hluboko zapsal do paměti lidstva – veškeru sílu svou dává do služeb ideálu statečnosti, velkomyslnosti, lásky, věrnosti či ideálu náboženského.“⁸¹ Typově jsou na tom Čepovo postavy dle autorčina mínění stejně - všichni jeho hrdinové jsou si podobní, ať už tím, že mají obdobné problémy nebo tím, že jsou zasazeni do stejného prostředí. Nevybočují ani vzhledově. Snaží se vypořádat s nějakými těžkostmi a na konci se dovídáme, zda a jakým způsobem naplnili svůj osud. Posledním barokním rysem, který Štrychová u Čepa nachází, je představa, že Bůh zasahuje do pozemského světa, ve kterém platí určité zákonitosti a že lidské jednání a chování je do jisté míry předurčené. Barokní morální zákon daný Bohem i společností připodobňuje autorka k přírodním zákonům, které nacházíme v Čepově díle. I místo, kde tyto zákony platí, je podobné. V baroku je jím dvůr a u Čepa vesnice. Také snahy vymanit se z těchto zákonitostí jsou společné. Konkrétně v Čepových povídkách se některé postavy nedokážou smířit se zákony venkovského života, většina z nich dokonce odchází z vesnice do města (například povídka Jakub Kratochvíl). Výjimkou není ani vzbouření proti Božímu řádu, které končí většinou tragicky.⁸²

Barokní rysy v Čepově tvorbě spatřuje také Oldřich Králík, který dává za příklad povídku *Albína Drůzová* a ve které během jednoho večera dojde k vnitřnímu obratu hlavní hrdinky. Ta byla po celou dobu svého manželství mužem ponižována, a přesto na konci povídky vzala jeho hlavu a „přitiskla si ji k srdci prohnitému bolestí, která v něm zela jako čerstvá a úrodná rána.“⁸³ Autor uvádí, že se zde Čep blíží barokní

⁸¹ KALISTA, Z. *České baroko: studie, texty, poznámky*, s. 28.

⁸² ŠTRYCHOVÁ, I. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, s. 28 – 30.

⁸³ ČEP, J. *Albína Drůzová*. In: *Dvojí domov*, s. 129.

vytrženosti.⁸⁴ O barokní zběsilosti některých Čepových postav se můžeme zase dočíst v Lexikonu české literatury.⁸⁵ Zdeněk Rotrekl naopak hlavní barokní rys vidí v chvějivé dvojpolarosti Čepových příběhů, kde se prolíná země a nebe, skutečnost a transcendentno, domov viditelný i ten neviditelný. Jedna složka nemůže být bez druhé – smysl života dává teprve až smrt. Dále mu pak barokní zázemí připomínají prvky apokalyptického nazírání na svět a neočekávaný vstup transcendentna do reálného světa.⁸⁶

4 OBRAZ DOMOVA V DÍLE JANA ČEPA

Z výše uvedeného textu je patrné, že Jan Čep píše především o rodném kraji, domově, tradičním venkově s jeho obyvateli a jejich životními událostmi. Tento hlavní motiv doplňují další témata, která dokreslují celkovou podobu Čepovo prózy. Jsou jimi například motiv smrti nebo pocit všudypřítomnosti smrti, ohroženosti, úzkosti, motiv návratu domů či další z Čepových stěžejních námětů, totiž duchovní aspekt a s ním související motiv trestu shůry za porušení řádu.

Jan Čep píše o důvěrně známém. Inspiraci nachází v krajině, ve které vyrůstal, tedy v prostředí moravského venkova. Vychází z nejvšednějších situací a tradic vesnických obyvatel. Rodný kraj, o kterém píše, považuje za místo dětství, tedy místo, ve kterém jsme se narodili a zároveň místo našich předků, které jsme dostali dědictvím a kde se jejich osud propojuje s naším.⁸⁷ „Jsou to tradiční jistoty, jež se staly orientačními body jeho díla: rodný kraj a domov, společenství předků, křesťanská víra jako záruka smyslu života. V nich spatřoval Jan Čep lék vůči krizi moderního, nezakotveného a neklidného člověka, protiváhu vůči nadvládě peněz a hmotných statků.“⁸⁸

⁸⁴ KRÁLÍK, O. *Osvobozená slova*, s. 416.

⁸⁵ FORST, V. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce: 1 A – G.*, s. 436.

⁸⁶ ROTREKL, Z. *Skrytá tvář české literatury*, s. 37.

⁸⁷ FUČÍK, B. *Píseň o zemi*, s. 48.

⁸⁸ HOLÝ, J., LUKEŠ, E. *Kniha textů 3: česká literatura od počátků k dnešku, Od počátku století do roku 1945, 1. polovina 20. Století*, s. 603.

Domovy v díle Jana Čepa nalezneme dva. Tím jedním je místo rodného kraje na Moravě, děj je často zasazen do vesnic poblíž rodných Myslechovic, například Habřiny, Sedmimostí, Kozlovice... V obecném slova smyslu je to domov pozemský. Druhým domovem je „onen svět touhy, stesku, který nám šeptá, že tady nejsme nikdy docela doma, že patříme zároveň jinam, že naším cílem konečným je věčný domov spasení, nebo, nedej Bože, zatracení.“⁸⁹ Jan Čep právě duchovní domov v Bohu považoval za první. Domov na zemi, pozemský čas chápal jen jako krásné provizorium, ovšem první, pravý domov spatřoval v „neohraničitelné nekonečnosti, která se prolamuje do času a spoluurčuje jeho podobu“⁹⁰.

Toto dvojité chápání světa prošlo určitým vývojem v jeho povídkách. V rané tvorbě má podobu prolínání snu a skutečnosti, jak je to vidět například na povídce „Dvojí domov“ (1926) ze stejnojmenné knihy, kde má hlavní postava, Roubalka, sen o prvním domově. Roubalka je v manželství nešťastná, musila si zvyknout na manžela. Jedné pochmurné podzimní noci se jí zdál blažený sen o onom světě, který následovalo poznání, jež „bylo jen novou hrůzou, že svět je dvojí“⁹¹. Bedřich Fučík při rozboru této povídky uvádí, že o dvojí domově je zde pojednáváno ještě „příliš vnějšně a takřka doslova, ale přesto je možno jej povýšit už na jinou dvojici: na dvojí domov mládí a stáří, na minulosti svobody a přítomnosti jha; na blaženou vzpomínku a krutou přítomnost. Tento dvojí domov je ještě místně i časově omezený a víc postulát než čin umělecký i myšlenkový“⁹². Druhý příklad stejného pojetí dvojího domova, tedy jako dvojice snu a skutečnosti, nalezneme v následující povídce „Kozlovice“ (1926). Tam postava Lidky „hořce pyká za to, že si svět rozšířila snem“⁹³. Ovšem nedovídáme se, co tímto snem bylo. V následujících, novějších povídkách, se pak už setkáme s domovem spíše v protikladu domov na vesnici (nebo ve městě) a domov ve světě.

⁸⁹ SLAVÍK, I. *Tváře za zrcadlem*, s. 229.

⁹⁰ ČEP, J. *Dvojí domov*, s. 336.

⁹¹ ČEP, J. *Dvojí domov*. In: *Dvojí domov*, s. 22.

⁹² FUČÍK, B. *Píseň o zemi*, s. 43.

⁹³ ČEP, J. *Kozlovice*. In: *Dvojí domov*, s. 24.

S tím souvisí motiv odchodu hlavního hrdiny z rodného kraje pryč a jeho následný návrat zpět. Například Josef Dohnal z povídky „Tvář pod pavučinou“ (1941) se po návratu z vojny vrací zpět ze světa do rodné vesnice, ale už se tam necítí dobře: „Nebylo pochyby, Josef Dohnal se necítil doma ve své kůži, byl jako vytržen ze země. Sám by si nebyl myslil, že jisté činy mohou člověka tak vyvrátit, že se už potom nenalézá ani v sobě ani ve světě.“⁹⁴

Hlavním znakem, který se objevuje téměř v každé povídce a který symbolizuje dvojí domov, respektive jiný domov mimo tuto zemi, je „modř nebeské prohlubně“⁹⁵ Jan Čep používá modrou barvu často i v jiném spojení než s oblohou a pomocí ní připomíná nadpozemskost. Tento motiv provází celé jeho dílo od raných povídek po nejmladší prózu. V povídce „Do města“ (1926), se hlavního hrdiny dotkne druhý svět takto: „Všecko tkví v zlatavém tichu, které voní sytostí jako požehnaný chléb. Ale modrá barva nebe a modré oči chrp mezi obilím vzbuzují ve Františkovi podivnou úzkost svou hlubokostí.“⁹⁶

Kořeny dvojdmosti, kterou spatřujeme v Čepově chápání světa a následně v jeho literárním vyjádření, vysvětluje sám Čep nábožensky, nalezneme je podle něj již u prvních lidí a jejich vyhnání z ráje v důsledku hříchu. Ve své přednášce na Akademickém týdnu v roce 1937 pronesl Jan Čep řeč nazvanou „Dvojí domov“, ve které své stanovisko podrobněji rozvedl⁹⁷. Úvodem přednášky poukázal na to, že člověk hříchem uvrhl zemi do prokletí, jeho vztah k zemi se změnil. „Zákon lásky byl nahrazen poutem vášně, která s sebou nese kletbu neukojené žízně, střídavou vzpouru a pocit rozdvojení.“⁹⁸ Nejprve rozebral hledisko času, jehož bříme se podle něj na nás svalilo právě po vyhnání z ráje. Čas se nám díky tomu zdá buď příliš dlouhý, nebo naopak příliš krátký, nudu střídá strach z blízké smrti. Tento rozdvojený pocit času doplňuje i rozdvojený pocit

⁹⁴ ČEP, J. *Tvář pod pavučinou*. In: *Polní tráva*, s. 58.

⁹⁵ FUČÍK, B. *Píseň o zemi*, s. 44.

⁹⁶ ČEP, J. *Do města*. In: *Dvojí domov*, s. 32.

⁹⁷ Tato jeho úvaha byla také vydána knižně. Srv. ČEP, J. *Dvojí domov*. In: *Rozptýlené paprsky*, s. 11 – 21.

⁹⁸ ČEP, J. *Dvojí domov*. In: *Rozptýlené paprsky*, s. 11.

místa. Země se nám podle Čepa stala domovem, kolébkou, ale zároveň je naším vězením. „Naše příchyllost k zemi a k určitému koutu země je doprovázena podivnou nostalgií za něčím, co nás přesahuje, co je v tu chvíli jinde než my, a nad místem, které nazýváme svou vlastí, se vznáší fata morgana pravého domova, tak jako vzpomínka na krajinu, kterou jsme zahlédli ve snu.“⁹⁹ Dále Čep připomíná, že náš domov a život je něco, co si nevolíme, ale co je nám dáno, do čeho se rodíme. Je to dar a naše pouto k domovu a krajině, kde jsme vyrostli, je nám vrozeno a bude nás provázet po celý život. Ať už nás život zanesse kamkoliv, ve všech místech, kterými projdeme, zanecháme kousek sebe i kousek svého domova nebo touhy po pravém a stálém domově. Navíc vzpomínka na kraj předků se předává po generace a tento kraj žije v našem podvědomí, i když jsme do něj nikdy nevzkročili.¹⁰⁰ Toto poselství vyslovené Janem Čepem můžeme označit za stěžejní pro přiblížení jeho pohledu na domov a tím i přiblížení jeho tvorby.

Obraz domova a vize vesnice v Čepově próze jsou v podstatě zrcadlem jeho vlastního osudu, bytosti i života. Čep do svých děl vkládá vždy kousek sám sebe. Jeho postavy jsou si velmi podobné, často se nám může zdát, že připomínají samotného Jana Čepa a jejich osudy že odrážejí jeho osud. „Právě proto, že Čep tak dokonale vyjadřuje svůj jedinečný osobní pocit, dosahuje jeho svědectví obecné platnosti, navzdory proměně časů i proměně vesnice a celého světa: Neboť jen málo témat je univerzálnějších než domov a bezdomoví.“¹⁰¹

Bližším určením Čepovy vize vesnice a jejího života je všudypřítomnost smrti, úzkosti a ohrožení. Nejspíš i proto se soustřeďuje jeho pozornost na postavy žen, dětí a starců, kteří jsou nejohroženější a hranici smrti tudíž nejbliže.¹⁰² Nejen, že si za hlavní hrdiny povídek vybírá slabší skupinu lidí, ale také se s nimi nijak nemazlí. „Vede je nejkratší, velmi strmou cestou, obnažuje je až do kostí v jejich slabosti,

⁹⁹ ČEP, J. *Dvojí domov*. In: *Rozptýlené paprsky*, s. 12.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 11 – 14.

¹⁰¹ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1088.

¹⁰² Tamtéž, s. 1088.

nerozhodnosti, nemá slitování s jejich mravní i duchovní bídou. Jeho soud je přísný a důsledný, až mrazí.¹⁰³ Každá Čepova postava má nějaké poslání, službu, kde každý její krok a čin má určitý smysl, žádný člověk není jen „náhodou“. Zároveň je každá osoba pevně zasazena do konkrétního krajinného prostředí, stejně tak jako je děj přesně časově vymezen. Jeho popis venkova vždy spadá do konkrétní doby, roku. V Čepově literární tvorbě spatřujeme subjektivní pohled, kterým vidí vše v jiném světle, než nám ukazuje popisná realita. Ovšem nikdy své osoby nesoudí, pouze nám ukazuje jejich osudy, často spleť.¹⁰⁴

Martin C. Putna ve svém rozboru¹⁰⁵ Čepova díla rozpoznal čtyři vývojové etapy jeho tvorby, díky kterým můžeme přehledně sledovat jeho vývoj a pohled na domov. První etapu nazval „etapou malých prázdnin o jiných“. Ta zahrnuje jeho prvotní díla *Dvojí domov* (1926), *Vigilie* (1928) a *Zeměžluč* (1931). Tyto prózy jsou považovány za to nejlepší, co kdy napsal. Čep se v nich totiž nepokoušel o nic složitějšího, charakteristické jsou jednoduché dějové zápletky a krátké příběhy. Postavami jsou často děti, ženy a starci. Čepovi se podařilo dle Putny také velmi dobře zachytit ženskou duši, například v povídce „Rozárka Lukášová“ nebo „Albína Drůzová“. Hrdinové se pohybují na pomezí snu a reality, objevují se motivy stesku po domově, absence víry či naopak schopnost víry dávat smysl životu. Tématem je životní příběh jedné postavy nebo alespoň konkrétní událost z jejího života. Hned v úvodních povídkách (Domek, Bouře, Do města), se objevuje důležitý motiv, a to motiv úzkosti, která má existenciální charakter a kterou postavy dětských hrdinů ještě nikdy nezažily. Putna poukazuje na to, že nám autor nedává žádný klíč k výkladu a v zápětí nadnáší myšlenku: co když se jedná o přeměnu Čepových osobních vzpomínek na své dětské zážitky a vzpomínku

¹⁰³ ČEP, J. *Dvojí domov*, s. 341.

Stejný názor se objevuje také v sedmém svazku Šaldova zápisníku. Srv. ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník VII. (1934 – 1935)*. s. 349.

¹⁰⁴ SLAVÍK, I. *Viděno jinak*, s. 176 – 177.

ČEP, J. *Dvojí domov*, s. 338.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1086.

¹⁰⁵ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1089 – 1101.

na domov? Druhou vývojovou etapu nazval Putna „etapa větších próz o sobě“. Na předchozí období Čep podle něho navázal povídkami větších rozměrů, ve kterých hlavní postavu představuje muž hledající své kořeny: muž - intelektuál, který odchází ze své rodné vesnice do města a následně se ve většině případů vrací zpátky domů, ke svým kořenům. V tomto motivu lze spatřit autobiografické prvky. Tyto prózy jsou již rozsáhlejší než v předchozí etapě a jsou doplňovány „malými prózami o jiných“. Putna sem řadí triptych *Letnice* (1932), *Děravý plášť* (1934), prózu *Hranice stínu* (1935), která měla být pokusem o román a triptych *Modrá a zlatá* (1938). V *Letnicích* je hrdinou s autobiografickými prvky Jakub Kratochvíl, v *Hranici stínu* Prokop Randa a v *Modré a zlaté* Jiljí Klen. Právě postava Jiljího Klena, kterého Putna označuje za novoromantického zbytečného člověka, který nenalezl ani své místo ve světě, ani svůj smysl, předznamenává další směr Čepovy prózy. Ten Putna nazval „etapou dozrívání a hledání“. Sem řadí knihu povídek *Tvář pod pavučinou* (1941) a *Polní trávu* (1946). V první z těchto knih se Čep vrací k předchozímu motivu, tedy k návratu intelektuála zpět do rodné vesnice a v druhé knize se zaměřuje spíše na téma smrti, především pak na smrt dětí nebo starců. V roce 1944 byl vydán soubor povídek *Sestra úzkost*, který obsahoval výběr ze všech dosud publikovaných knih, čímž rekapituloval a uzavíral určitou fázi své literární práce. Putna do této etapy zařadil jak válečnou, tak i exilovou tvorbu Jana Čepa, kam patří triptych *Cikáni* (1953). Ti jsou jakousi studií o bezdomoví, ohrožení a zároveň o křesťanské naději zasazené do doby nejhlubší beznaděje. Úzkost, která se objevovala v prózách předchozích let, byla v této válečné a exilové tvorbě mnohonásobně větší díky nacistické hrozbě. Motiv domova je zastoupen silně ve všech třech knihách tohoto triptychu, ovšem v závěrečné dvojpovídce „Rozptýlení“, konkrétně v její první části nazvané „Před zavřenými dveřmi“, se objeví Čepův poslední obraz české vesnice a zároveň ztraceného domova. Zavřenými dveřmi myslí autor symboliku zavřených dveří domova a i zde jsou patrné autobiografické prvky, jelikož hlavní hrdina se ocitá v Paříži. Putna poukazuje na jednu zajímavou věc, totiž na návrat motivu prolínání snu a skutečnosti. Ten se objevil hned

v první povídce jeho první sbírky a pak se k němu vrací zde, v poslední povídce poslední povídkové sbírky. Triptychem *Cikáni* v podstatě ustala jeho prozaická činnost. Čepovo poslední povídky nesou název „Květnové dni“ (1954) a „Tři pocestní“ (1956). Současně s touto třetí etapou se, podle Putny, začala rozvíjet poslední, čtvrtá „etapa esejů“. Za okamžik přelomu Putna označil rok 1946, kdy vyšla Čepovo poslední velká kniha povídek a zároveň první kniha esejů *Rozptýlené paprsky*. Přechodem k žánru eseje se mohl lépe a bezprostředněji vyjadřovat k aktuálnímu dění. V *Rozptýlených paprscích* píše především o literatuře a o náboženství. Zmiňuje se též o umění, které podle něj vychází z náboženství. První část této knihy esejů se nazývá *Inspirační zdroje* a Čep se v ní vrací ke svému ranému termínu „dvojí domov“. Poprvé zde ve stejnojmenném eseji, o němž zde byla řeč výše, vysvětluje tento termín jakožto domov pozemský a nebeský. Dále sem Putna zahrnuje rozhlasové promluvy Jana Čepa pro Rádio Svobodná Evropa. Ty vyšly ve čtyřech výběrech pod názvy *O lidský svět* (1953), *Samomluvy a rozhovory* (1959), *Malé řeči sváteční* (1959) a *Poutník na zemi* (1965). V prvním svazku se Čep věnuje duchovnímu rozměru politických událostí, v následujících třech svazcích se vrací ke svým oblíbeným tématům z dob prozaické tvorby. „Analogie s prózami není náhodná: Tyto pozdní exilové eseje jsou skutečně rovnocenným protějškem Čepovy prózy. Vlastně jsou i jejím pokračováním, neboť Čep, procházeje zvláště v *Poutníku na zemi* svoje vzpomínky na rodný kraj, dětství, příbuzné, vesnickou komunitu a náboženské prožitky, jako by znovu vyprávěl své nejlepší povídky.“¹⁰⁶ Tímto se v podstatě uzavřel kruh literární tvorby Jana Čepa. U tématu domova začínal a také skončil.¹⁰⁷

V předchozím odstavci bylo nastíněno přehledné rozdělení Čepovy tvorby od jeho počátečních literárních počinů až po ty závěrečné, exilové se zaměřením na zachycení vývoje tématu domova a přidružených motivů. U období Čepova života v exilu ještě chvíli zůstaneme. Ačkoliv

¹⁰⁶ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*, s. 1099.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 1089 – 1099.

Jan Čep Francii miloval a celý svůj život se do ní neustále vracel, trvalý odchod do této země v roce 1948 byl nedobrovolný. Přesto je toto období důležitou kapitolou jeho života a odkrývá nám Čepovy vzpomínky na domov z pohledu emigranta, což může doplnit náš pohled na jeho vztah k rodné zemi a obecně tématu domova.

I když se snažil zapadnout do tamního literárního prostředí, nebyl ve Francii přijat a v myšlenkách a především v srdci nosil svůj původní domov v Československu. Ivan Slavík se k tomu období vyjádřil takto: „Tragédií Čepovou bylo, že po celou dobu svého exilu 1948-72, tj. téměř čtvrt století, za sebou nechal veškerou svou českou minulost, která mu zůstávala v srdci nezapomenutelným domovem, jako nesdělitelný a nepřenositelný ostrov, jako potopenou Atlantis, ke které jeho exilové prostředí, včetně jeho tamějších rodných, mělo dál než na měsíc či na Mars.“¹⁰⁸

O tom, co jmenovitě Jan Čep napsal během exilu, už pojednáno bylo. Nyní si shrňme, jak v této době pohlížel na domov: Antonín Kratochvíl uvádí, že z části navázal na svoji tvorbu napsanou v rodné vlasti a že tyto prózy mají silný humanisticko-ideový přízvuk a některé z nich jsou výkřikem po lidskosti. Významným počinem této doby je především Čepova novela „Cikáni“, která byla „chirurgickým řezem do duše štvanců ve vlasti“¹⁰⁹ Tato novela zachycuje válečnou tragédii romského obyvatelstva a lhostejnost k jejich osudu. V druhé novele nazvané „Tajemství Kláry Bendové“ je opět řada autobiografických prvků.¹¹⁰

Čepův život v exilu se tedy nesl ve znamení vzpomínek na rodný kraj, touhy po domově a vyrovnávání se s životem v cizině, a to i přesto,

¹⁰⁸ SLAVÍK, I. *Tváře za zrcadlem*, s. 232.

¹⁰⁹ KRATOCHVIL, A. *...za ostatními dráty a minovými poli... vzpomínky a svědectví. 1. díl, Vývojové tendence v české exilové literatuře v letech 1948 – 1968*, s. 68.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 68.

že Francii považoval za svůj druhý domov: „Celá Francie se stala mou druhou vlastí už od mé první návštěvy v roce 1928; vlastí v záloze, která se na tu první vrstvila, ji doplňovala a s ní se prostupovala.“¹¹¹ Jeho exilová tvorba obsahuje rozpoznatelné autobiografické prvky, například motiv štvanců v cizí zemi jasně poukazuje na jeho vnitřní pocit z života ve Francii.

5 MOTIVY, SPJATÉ V ČEPOVÝCH PRÓZÁCH S TÉMATEM DOMOVA

Na opakované motivy v Čepových literárních textech jsem sice průběžně již poukazovala, představím je však ještě ve stručném souhrnu a nejvýraznějším z nich věnuji pozornost v samostatných podkapitolách.

Za dominantní motivy Čepových povídek lze označit zejména domov a křesťanskou víru. Najdeme je ve všech Čepových povídkách, v různých obměnách a souvislostech. Specifickým motivem, kterým Jan Čep započal svou literární tvorbu, je motiv dvojího domova. Ten najdeme v jeho raných prózách ve stejnojmenné knize (*Dvojí domov*) a Čep ho zde propojuje s tematizací úzkosti, ohroženosti či smrti, která je zajisté všudypřítomná. Smrt je jedno z témat, které je stěžejní a v Čepových prózách má mnoho podob, ať už se jedná o smrt dítěte, matky nebo starce, nešťastnou náhodu, sebevraždu, nemoc apod. V mnohých povídkách také postavy vzpomínají na své zemřelé předky, rozpráví s nimi nebo cítí stále jejich přítomnost. Se smrtí souvisí i již zmiňovaná úzkost a pocit pomíjivosti. Jan Čep zachycuje úzkostné stavy postav obávajících se smrti nebo naopak těch, kteří kupříkladu ztratili někoho blízkého a úzkost cítí ze života bez něj nebo obecně úzkost z tajemství života. Mezi další opakované motivy lze zařadit návrat domů. Často se pojí s příběhem intelektuála, který odešel z vesnice do města, ovšem po čase si uvědomil svou chybu a vrátil se zpět. Ne vždy se jedná přímo o odchod z vesnice do města, někdy je námětem povídek odchod

¹¹¹ ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 108.

do světa, na vojnu apod. S tím souvisí přidružený motiv nalezení sebe sama díky pochopení, kde je pravý domov a také téma rodové sounáležitosti, které v Čepových příbězích často prosvítá. Dále můžeme ještě jmenovat přidružený motiv hledání, ať už správné cesty nebo místa v životě. Obecně o nějaké cestě, cestičce, pěšině najdeme zmínku téměř v každé Čepově povídce. Spojitost s domovem je jednoznačná – cesta domů, cesta z vesnice apod. A k pohybu života, cestám a hledání se opakovaně váže i motiv Božího trestu za porušení řádu a obecně motiv víry, přítomnosti duchovna.

V Čepově díle se tedy nachází několik základních a několik doplňujících motivů, jejich variant však najdeme spoustu. Jak už bylo řečeno, například jeden z leitmotivů, téma smrti, se objevuje v Čepově próze v podobě smrti přirozené a očekávané, sebevraždy nebo nečekané náhody. Stejně tak úzkost nebo odchod z domova zachytil autor v mnoha variantách. V následujících kapitolách podávám rozbor čtyř výrazných motivů: dvojího domova, smrti, návratu domů a štvánectví.

5.1 Dvojí domov

Tímto tématem Jan Čep vstoupil do literatury a ihned se „dvojí domov“ stal jeho nejslavnějším motivem. Nyní jej představím na příkladech Čepovy počáteční prozaické tvorby ze souboru povídek *Dvojí domov* (1926), jelikož v ní se tento motiv vyskytuje nejvíce. V pozdějších prózách se Čep věnuje spíše jiným motivům a k „dvojímu domovu“ se vrací až na závěr své literární tvorby v poslední povídce¹¹², kterou napsal (jí zde též bude věnována pozornost). Tématika „dvojího domova“ bude představena tak, jak byla již vysvětlena a jak ji Jan Čep ve své rané tvorbě vnímal, tedy ve významu prolínání snu a skutečnosti.

V povídce „Dvojí domov“ (1926) ze stejnojmenné knihy je tento motiv zachycen nejlépe. Hlavní hrdinka, chudá chalupnice Roubalka, je nešťastná v manželství a celou dobu snáší teror svého muže. Když si její

¹¹² Již bylo zmíněno v kapitole *Obraz domova* v díle Jana Čepa.

muž jednoho dne pořídí krávu jménem Srna, soucítí s jejím těžkým osudem, který ji čeká u Roubala. „Roubalka předvídala smutný úděl bezstarostné pastevnice z hor (sama strávila své panenství žnouc travu na horských stráních) a byla by ji raději přemlouvala laskáním a příkladem své hlavy pokorně nakloněné, ale její muž se nakonec rozkřikl tvrdým hlasem a švihl Srnu čerstvě uříznutou hůlkou, až jí naskočil na kůži tlustý pruh.“¹¹³ V tomto úryvku je nastíněn v podstatě celý příběh. Ženino utrpení je shodné s utrpením zvířete a pokorně se ho snaží snášet a naučit stejnému postoji svoji novou spolutrpitečku. Podstatným detailem je skutečnost, že žena pochází z hor, stejně jako Srna. Hory jsou totiž „v Čepově představě místem svobody, čistoty a radosti“¹¹⁴. Právě k tomuto svobodnému místu svého dětství upírá Roubalka veškerou svou mysl a pomáhá jí to překonat těžký život s mužem. Hory považuje za místo, kde byla naposledy šťastná a vzpomínkou na ně se dostává mimo krutou realitu: „Roubalka se tiše schoulila nad polévkou a vůně páry, vystupující z brambor, jí připomněla příliš tklivě ohně v rodných horách, když ulehlá cesta stoupala strání a končila se pod samou oblohou, mateřídouška voněla naposled a večer pod kopcem kouřil domov.“¹¹⁵

„Druhý domov“ je poprvé naznačen asi uprostřed povídky, kde k němu odkazuje nebeská modř, modravý úsvit, jehož symbolika byla již zmíněna v předchozím textu. Je spjat se snem, ze kterého se Roubalka jedné noci vyděšeně probouzí. V něm byla opět malým děvčetem ve svých milovaných horách. Sněním se jí podařilo vrátit do místa, které považovala za jediný pravý domov. To však netrvalo dlouho a ona se ocitla zpátky v druhém, tentokrát v reálném domově u Roubala. Když sen odešel, byla zmatená a ještě chvíli nevěděla, zda dlí ve snu nebo v realitě. „Vědomí se sice poznenáhlu vyjasnilo a věci se staly známými, ale to poznání bylo jen novou hrůzou, že svět je dvojitý.“ [...] „Sen o prvním domově, nenadále procitlý, jí zanechal v duši tesknou do smrti

¹¹³ ČEP, J. *Dvojitý domov*. In. *Dvojitý domov*, s. 19.

¹¹⁴ FUČÍK, B. *Píseň o zemi*, s. 43.

¹¹⁵ ČEP, J. *Dvojitý domov*. In. *Dvojitý domov*, s. 19.

otevřenou.“¹¹⁶ Pomocí snu se hlavní hrdinka setkala s druhým domovem, tedy s domovem, který je jen vysněný a pomocí snu pochopila, že „pravá“ skutečnost může být „jinde“.

Autor přenesl důraz především na zachycení okamžiku po probuzení, kdy hrdinka ještě neví, kde se nachází, zda sní nebo bdí a co je skutečná realita. V tomto okamžiku je nejpatrnější bloudění myslí mezi dvěma světy, tedy mezi tím vysněným a reálným.

V další povídce nazvané „Domek“ (1926), jsou patrné především motivy, které „druhý domov“ u Čepa častěji provázejí. Sourozenci si při své hře staví provizorní domek a v tom se jeden z nich, Jeník, zasní. Opět se tu tedy objevuje prvek prolínání snu a skutečnosti a také nebeské modři. Jeník se zadívá do nebe: „Jeho modrost byla nasycena sladkou září a listí na stromech od ní přijímalo blažený odlesk. Hošíkovy oči stoupaly výš a výš: „Bože, jak je možno jít pořád dál a dál, a nikdy nedojít na konec? Jak je to hrozné, žádný konec!“ A v tom se čehosi ulekl: vždyť konec je také nemožný!“¹¹⁷ Tyto myšlenky a obavy v něm vyvolávají úzkost, která je také doplňujícím prvkem myšlenky dvojího domova. V této povídce je především kladen důraz na úzkost z nepoznaného, z neznámého a element nadpozemské síly. Jeník si klade hned několik otázek, na které nezná odpověď, jelikož ta není nikomu známá. „Mami, proč je slyšet šumot, i když je největší ticho?“ [...] „Mami, jsou hvězdy tuze daleko?“¹¹⁸ Jeníkův hlas se při vyslovení těchto otázek naplnil úzkostí z pocitu neznámého, avšak tušeného. Matka se ho svými slovy snažila utěšit: „Jeníčku, věř, nejsme sami a nic nemůže být nadarmo. Snad se jednou všechno dovíme.“¹¹⁹ Závěr povídky zůstává takto otevřený, otázka jiného světa, domova, není jednoznačně dořešena a hlavnímu hrdinovi musí stačit tato nejistá odpověď, vědomí, že může existovat ještě jiný svět, tudíž že nejsme sami.

¹¹⁶ ČEP, J. *Dvojí domov*. In. *Dvojí domov*, s. 19.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 13.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 13 – 14.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 14.

Lidka, hlavní hrdinka povídky „Kozlovice“ (1926) ze stejného souboru, také sní. Ovšem její snění není blíže určené, dovídáme se jen, že si dovolila rozšířit snem skutečnost a že za tento svůj čin hořce pyká. Dvojice snu a reality je zde tudíž také patrná. Stejně tak jako dvojice „chvilkové radosti a zdánlivého osvobození při vesnické tancovačce a tupého, smutného vystřízlivění ráno po ní.“¹²⁰

Zasní se i hrdina povídky „Do města“ (1926), malý František. I když zde najdeme prvky druhého domova, výrazný je zde spíše motiv smrti, proto tato povídka bude rozebrána v následující kapitole.

Tématem dvojího domova Jan Čep vstoupil do literatury a na samém konci své tvorby se k němu opět vrátil v povídce „Před zavřenými dveřmi“, která pochází z triptychu *Cikáni* (1953) a který byl později zařazen do souboru povídek nazvané *Polní tráva*. Hlavní hrdina, exulant Pavel Kříž, se účastní pravidelného emigrantského výročí svobody v Paříži, kam emigroval z Prahy po únorovém puči v roce 1948. Už z prvních řádků je patrné, že povídka obsahuje silné autobiografické prvky, v některých pasážích bychom mohli dokonce říci, že Jan Čep vypráví svůj životní příběh. Při cestě z tohoto setkání přemýšlí Kříž nad svým pobytem v Paříži, kterou si zamiloval: „Neznal na světě zemi, kromě své vlastní, ke které by tíhlo jeho srdce pohybem tak přirozeným jako k této. A přece měl tísnivý pocit, jako by se ho mohl někdo každou chvíli zeptat: „Příteli, jak jsi sem přišel?“ [...]“¹²¹ Pavel Kříž se vrací večer z tohoto setkání do hotelu, kde bydlí, vytrvale zvoní na správce, ale nikdo mu nepřichází otevřít. Jemu tedy nezbude nic jiného, než brouzdat noční Paříží dokud se nerozední. Jak jsem zmiňovala již v předchozím textu, je tu patrná symbolika zavřených dveří. Zavřené dveře hotelového pokoje poukazují na zavřené „dveře“ domova, rodné vlasti. Při svém nočním bloudění vzpomínal na svůj příchod před dvěma měsíci do Francie a na svůj domov, který musel opustit. „Jenom v krajině jeho dětství ho opouštěl ten ošklivý pocit. Tam mu nemohl nikdo upírat právo na domov;

¹²⁰ FUČÍK, B. *Píseň o zemi*, s. 43.

¹²¹ ČEP, J. *Před zavřenými dveřmi*. In: *Polní tráva*, s. 362.

tam měl doopravdy právo být. I za války, když chvílemi uhýbalo všecko pod nohama, rozpráhovaly před ním tiché cesty jeho rodného kraje věrnou náruč, zejména za soumraku, když věci a lidé, oddělení úzkostí dne, přicházeli k sobě blíž.¹²² Zároveň přemýšlel nad tím, zda nezůstane v nové zemi navždy cizincem: „Nehrozí jemu samému, že zůstane cizím tělesem v tkáni této země, věcí navždy oddělenou, čím dál tím unavenější a ošumělejší, kterou nakonec odhrne bota roztržitého chodce do rigola pod chodníkem?“¹²³ Došel až na náměstí sv. Michala, kde si sedl na obrubu fontány a na chvíli usnul únavou. Zdálo se mu o domově: „Byl doma, byl zase doma. Pěšina záhumením, kamenná zídka zahrady s vrstvou hlíny, drnu a mechu. [...] Kéž ta chvíle trvá co nejdéle.“¹²⁴ Zde vidíme opět prolínání snu a skutečnosti, tedy dotek druhého domova díky snu. Do reality, tedy do pozemského domova, vrátil hlavního hrdinu až hluk autobusu projíždějícího kolem. Povídka obsahuje opět prvky spojené s „dvojm domovem“, tedy úzkost hlavního hrdiny i blankytně modrou barvu. Patrný je také motiv cesty a exulanta, který se snaží začlenit do života v nové zemi.

5.2 Smrt

Jak bylo již zmíněno v předchozím textu, téma smrti úzce souvisí s motivem domova, stejně tak jako úzkost apod. Smrt je nedílnou součástí životních příběhů každého z nás a nechybí ani v Čepových povídkách. Zasahuje do života hlavních postav, do chodu rodin i celé vesnice, určitým způsobem utváří dějiny rodného kraje. F. X. Šalda dokonce Jana Čepa nazval básníkem smrti: „Teprve smrt dává u Čepa smysl životu a vyřešuje jej. [...] Málokdo v české literatuře cítil jako Čep smrt jako dovršivý děj životní, snad nikdo nechápe tak jako on její symbolickou monumentálnost. A při tom je Čep básník země a podivné

¹²² ČEP, J. *Před zavřenými dveřmi*. In: *Polní tráva*, s. 365.

¹²³ Tamtéž, s. 366.

¹²⁴ Tamtéž, s. 367 – 368.

lásky k ní, protože má vědomí její pomíjivosti a bolest z její nedokonalosti, necelosti, siroby.“¹²⁵

Na rozdíl od předchozího motivu, je smrt přítomna ve většině Čepových povídek a to v různých variantách. Vybrané povídky budou tedy chronologickým průřezem celé jeho prozaické tvorby s tendencí zachytit jednotlivé podoby motivu smrti.

První zmínky o smrti se objevují již v Čepově prvotině. Například v povídce „Do města“, která se nachází ve sbírce *Dvojí domov* (1926). V ní se se smrtí setkává dítě, malý František, když je vyslán rodiči prvně do města na nákup. Již v úvodu povídky vycítíme důležitý motiv cesty, která bude ještě podrobněji rozebrána v kapitole pojednávající o tomto motivu. Od okamžiku, kdy se chlapec vydal z domova, cítil podivuhodnou úzkost, která ho doprovázela celou cestu: „...modrá barva nebe a modré oči chrp mezi obilím vzbuzují ve Františkovi podivnou úzkost svou hlubokostí.“¹²⁶ Modrá nebesa a úzkost, kterou vyvolávají, opět symbolizují dotek „druhého domova“. Ve městě nakoupil skleněné tabulky, pro které byl vyslán a rychle odtamtud spěchal pryč. Cestu k domovu však zvolil jinou, „šel schválně kolem Kaděrova lomu, před kterým ho doma vždycky varovali.“¹²⁷ Tam si svlékl šaty a vstoupil do vody, kde okolo sebe máchal rukama. „Když ho to unavilo, umínil si, že vyzkoumá, jak daleko může jít. Mihlo se mu sice: „Kdybych se tak utopil...“,“ zavrhl to však, neboť se mu pravidelně nevyplňovaly věci, kterými se zabýval v svých představách. Udělal ještě dva kroky, a najednou měl před očima zelenou mlhu. Okamžik ještě nevěřil, a pak zakřičel v nevýslovné hrůze.“¹²⁸ V zápětí se dovídáme, že se seběhli lidé z vesnice a vytáhli z vody už jen chlapcovu mrtvolu. Symbolika modré barvy uzavírá příběh. František se utopil v modré vodě zatopeného lomu a matka mu pak zatlačila oči, ve kterých také spatřila „modrou úzkost, tentokráte nezapíranou.“¹²⁹

¹²⁵ ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník V. (1932 – 1933)*, s. 407.

¹²⁶ ČEP, J. *Do města*. In: *Dvojí domov*, s. 32.

¹²⁷ ČEP, J. *Do města*. In: *Dvojí domov*, s. 33.

¹²⁸ Tamtéž, s. 34.

¹²⁹ Tamtéž, s. 34.

Smrt Františka nebyla jen pouhá nešťastná náhoda, ale do jisté míry si ji zavinil sám chlapec svými myšlenkami a lehkovážným přístupem. V podstatě si ji tímto nechtěně přivolal.

Jiří Trávníček uvádí, že námětem této povídky mohlo být vyprávění vesnického obyvatelstva, protože příběh má blízko k ústní tradici, která se předává z generace na generaci. Každá vesnice měla nějakého svého mrtvého, ať už utonulého, sebevraha z nešťastné lásky nebo zabitého při hospodské rvačce. Zdůrazňuje také, že námět povídky má i výchovný podtext – neporušujte zákaz, vidíte, jak dopadl František.¹³⁰

Další dítě, které se setkává v Čepových povídkách se smrtí, je Rozárka Lukášová ze stejnojmenné povídky, která vyšla v souboru *Vigilie* (1928). Rozárka je neobyčejné dítě, už jako malá se chovala velmi dospěle. Její povaha citlivá a „nezvykle hladovějící po Bohu“¹³¹ v ní často probouzí úzkost. Také si je plně vědoma smrtelnosti a konečnosti lidského života na tomto světě. Toto si uvědomuje nejvíce ve svých dvanácti letech, kdy jí umírá matka. Naději jí dává vědomí společenství živých a mrtvých, o němž uslyší i z úst své umírající matky: „Modli se, Rozárko, a věř, že se zase sejdem!“¹³² I když se jí matka snažila svými slovy utěšit, Rozárka se úzkosti nezbavila: „Ó Bože, proč je tak strašné odejít z toho světa, i když se neloučíme navěky? [...] Rozárka cítila, že matka teď vchází do končin lidské zkušenosti naprosto neznámých, kterými musí projít každý sám. [...] Cítila, že matka ji v tomto okamžiku nechává za sebou jako přítěž zcela neužitečnou, a srdce se jí sevřelo novou úzkostí, bezednou jako noc.“¹³³ Po smrti matky se postupně vyrovnávala s jejím odchodem a pomalu se zbavovala úzkosti. Také přemýšlela o posmrtném životě a snažila se pochopit, co vůbec znamená zemřít: „Matka je mrtva. Však co to je – 'mrtva'? Bože můj, Bože můj, nenechávej mne v tomto hrozném mlčení!“¹³⁴ Naučila se žít bez matky,

¹³⁰ TRÁVNÍČEK, J. *Příběh je mrtev? Schizmata a dilemata moderní prózy*, s. 184.

¹³¹ ČEP, J. *Rozárka Lukášová*. In: *Dvojit domov*, s. 45.

¹³² Tamtéž, s. 47.

¹³³ Tamtéž, s. 47, 49.

¹³⁴ Tamtéž, s. 49 – 50.

ovšem často mívala pocit, že cítí její blízkost, jako by ji doprovázela. Čas ubíhal, otec přivedl Rozárce domů macechu a zanedlouho jí oznámil, že se provdá za klempíře Leopolda Bendu. Tak se také stalo, ale Rozárka byla v manželství nešťastná. V městečku, kam si ji muž odvezl, nenašla domov, nýbrž zoufalství. Cítila se ztracená, podvedená a sama, až z toho onemocněla. Ležela celé dny, její stav se nelepšil, a proto nechala poslat pro tatínka. Ten za ní přijel a na její žádost ji vzal zpět domů. Ani to však již nepomohlo a Rozárka ležela na stejné smrtelné posteli jako kdysi její matka. „Uplynulo ještě několik dní; oblouk Rozárčina utrpení, přitahovaný tajemným středem a skládající podivně dvojbarevnou duhu s utrpením její nebožky matky, blížil se rychle svému zakončení. Život tak plný neobyčejné trýzně spěl k svému osvobození.“¹³⁵

Smrt v této povídce tvoří jakýsi rámec: příběh otevírá úmrtí Rozárčiny matky a v závěru umírá samotná Rozárka. Společnou mají i příčinu smrti. Rozárčina matka neměla lehký život se svým mužem, stejně tak jako její dcera v domluveném manželství. Rozárka už jako malá věděla, že záchranou z těžkého života na zemi je smrt: „Srdci bývá někdy tak úzko v tomto světě, jenž je jako jáma, z které nikam nevidět; není naděje na vysvobození a jediným spolehlivým a chmurným vyražením je smrt.“¹³⁶ Ve chvílích umírání si to uvědomila o to víc. Smrt jako vysvobození z neštěstí a těžkého života na zemi je tedy hlavním motivem této povídky.

Další variantu smrti, tentokrát úmyslného zabití jakožto „léku“¹³⁷ na záchranu manželství, najdeme v povídce „Albína Drůzová“ z knihy *Zeměžluč* (1931). „Albína Drůzová bylo děvče smutné a zlé. Byla hubená a ryšavá až k pláči („div jí hlava neshoří“) a odsouzená od samého dětství k nejúplnější osamělosti.“¹³⁸ Rodiče ji měli až v pozdějším věku a nevěděli si s ní rady. „Malý vetřelec, který přišel porušit jejich nuznou rovnováhu,

¹³⁵ ČEP, J. *Rozárka Lukášová*. In: *Dvojí domov*, s. 58.

¹³⁶ Tamtéž, s. 46.

¹³⁷ ŠTRYCHOVÁ, I. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, s. 67.

¹³⁸ ČEP, J. *Albína Drůzová*. In: *Dvojí domov*, s. 119.

byl vtělený neklid a nepořádek.“¹³⁹ Nezvladatelná dívka tudíž zažila pouze lhostejnost svých rodičů. Vyrostla však v krásnou dívku a potkala Bedřicha Landu, místního donchuána, kterého si později vzala. Ten si však brzy po svatbě začal užívat se všemi děvečkami v okolí, a tak se Albína stáhla do sebe. Zlomový okamžik nastává ve chvíli, kdy vyjde najevo, že děvečka Stázka čeká s Landou dítě. Dítě, které Albína nemůže mít a po kterém touží. Její muž však o dítě nestojí. Jednoho dne Albína vytuší, že se děje něco zlého a vyběhne hledat Stázku k řece. Tam už ale slyší jen výkřik a ve stavu zmatení neví, zda to byl klam či skutečnost. Doma pak nachází muže celého mokrého a s vyděšenýma očima, čímž se jí potvrdí předtucha – Landa Stázku utopil. Až tato tragédie v ní probudila dlouho potlačované city, přitiskla jeho hlavu na svá ňadra a vášnivě ji líbala.

Okamžik smrti mladé ženy je zde uveden více méně v náznacích a až téměř na samý závěr je domněnka zlé předtuchy potvrzena.

Sebevražda je další často opakovanou variantou ukončení života v Čepově próze, v příbězích se liší pouze pohnutkou, která byla příčinou tohoto činu. Motiv sebevraždy obsahuje například povídka „Hoře z lásky“ zařazené do souboru *Zeměžluč* (1931). Patnáct let den po dni chodila Karolína Vachoutková za svým milencem do sousední vesnice. Někteří lidé se jí i po několika letech stále vysmívali, jiným už její putování zevšednělo a považovali ho za součást života v kraji: „... groteskní milostné dobrodružství Karolínino zevšednělo a její každodenní putování se stalo lidem pracujícím v poli ukazatelem hodiny denní, stejně jako troubení městské cihelny nebo pomalé hrkání žluté poštovní káry po okresní silnici. Bizarní láska stárnoucí dívky přijala mimikry kraje a stala se součástí jeho fauny.“¹⁴⁰ Jednoho dne však věděla, že má před sebou cestu poslední. Patnáct let podléhala Karolína své vášni a věděla, že hřeší. Přesto „krutě sladké jí bylo pomyšlení, že bude zatracena, když

¹³⁹ ČEP, J. *Albína Drůzová*. In: *Dvojí domov*, s. 120.

¹⁴⁰ ČEP, J. *Hoře z lásky*. In: *Dvojí domov*, s. 89.

bude zatracena s ním!“¹⁴¹ Z ničeho nic však jednoho dne věděla, že se ocitá na pokraji nicoty, že už zkrátka nemůže dál. Uvědomila si, že je vlastně sama. Vše bylo pro ni marné, věděla, že je konec. Vzápětí se objevuje prvek nadpozemského působení: „Ale ona už neřídila své poslední kroky; poslední okamžiky jejího vědomí byly zahaleny v tmu a nikdo neví, jakými hrůzami byla nakonec zardoušena. Když ji uřízli z větve, měla šaty strašlivě zabláceny a střevíce úplně rozedrány. Její tvář byla modrá a zkroucená v nelidský pošklebek.“¹⁴²

Karolína se oběsila před domem svého milence. Neměla v podstatě na výběr, jinou možnost jak tuto situaci vyřešit. Věděla, že kdyby tu noc překročila znovu práh jeho domu, že by se opět nechala unést svou vášní a příběh by se opakoval donekonečna. Opět se zde objevují prvky úzkosti a vyšší síly. Také motiv vlivu Karolínina jednání na okolní svět, lidi, krajinu.

Jan Čep nepíše pouze o dramatické smrti, jak by se mohlo z předchozích ukázek zdát. V povídce „Nedělní odpoledne“ ze souboru *Letnice* (1932) vylíčil přirozenou smrt stařenky. Příběh zachycuje pocity staré Roubalky, která přišla nejprve o svého životního partnera a uvědomuje si, že její čas se také brzy naplní. S manželem strávila padesát let svého života a teď bez něj cítí prázdnotu. Nejprve začala chodit pravidelně k dceři a jejímu manželovi na nedělní obědy, později si ji k sobě nastěhovali. Stařenka však pomalu chřadla, pak už jen ležela a nevstávala ani z postele. Její čas se přiblížil. Zemřela tiše za přítomnosti svojí dcery.

V samém závěru povídky je zřetelné pouto s domovem a vesnicí kde žila, než si jí dcera nastěhovala k sobě do vedlejší vesnice. Nikdy by si nepomyslela, že zemře někde jinde, než ve svém domově a své posteli:

¹⁴¹ ČEP, J. *Hoře z lásky*. In: *Dvojí domov*, s. 91.

¹⁴² Tamtéž, s. 92.

„Kde by se byla nadála, že bude jednou ležet pod touto střechou, že jí bude zvonit umíráčkem zvonek této vesnice!“¹⁴³

Zajímavé zpracování smrti se nachází v povídce „Variant“ ze souboru *Tvář pod pavučinou* (1941), která doplňuje příběh z románu *Hranice stínu* (1935), o kterém bude řeč v následující kapitole. V *Hranici stínu* prožívá smrt svého dědy, starého Zavadila, jeho vnuk, Prokop Randa. Ve „Variantu“ Čep navazuje na tento románový příběh a popisuje poslední lidské okamžiky z pohledu umírajícího, tedy z pohledu Zavadila. Ten se stává vypravěčem své smrti.

V románě umírá starý Zavadil v devadesáti letech přirozenou smrtí a jeho vnuk je přítomen u jeho posledních chvil. „Prokop Randa věděl, že slavnostní okamžik se blíží, že jest už přede dveřmi. Nemyslíl na to, že sedí sám u tohoto lůžka – a že zůstane sám, až odnesou toho, který teď ještě dýchá.“¹⁴⁴ Není zde kladen důraz na pocity umírajícího, spíše na reakce okolí, lidí z vesnice a pocity samotného Prokopa Randy. Kdežto z povídky „Variant“ se dovídáme, že stařečka sužoval panický strach a přestože věděl, že smrt si přijde jednou i pro něho, nestačil se za celý svůj život na tento okamžik připravit: „Devadesát let mi nestačilo na to, abych se na ni připravil. A přitom jsem si myslil, že jsem se dávno všeho vzdal, že jsem všecek napjat k tomu hlavnímu a jedinému...“¹⁴⁵ Pocity Prokopa Randy ze ztráty blízkého člověka ve „Variantu“ už jen dokreslují to, co bylo popsáno v románu: „Prokop se svezl na kolena a zavzlykal. Jeho srdce bylo krušeno a mnuto jako v dvou tvrdých a zároveň otcovských dlaních.“¹⁴⁶

Povídka „Variant“ pojednává především o smrti samotné, kdežto v *Hranici stínu* je smrt starého Zavadila provázána s během života okolo něj. Jeho smrt má vliv také na sousedy i chod vesnice, nejen proto, že byl

¹⁴³ ČEP, J. *Nedělní odpoledne*. In: *Dvojí domov*, s. 240.

¹⁴⁴ ČEP, J. *Hranice stínu*, s. 244.

¹⁴⁵ ČEP, J. *Variant*. In: *Polní tráva*, s. 105.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 106.

nejstarším člověkem z farnosti. Motiv smrti a jejího vlivu na okolí je také jedním z důležitých a častých prvků Čepových děl.

Také v posledních letech Čepovy tvorby najdeme zmínku, která je vázaná především na druhou světovou válku. Je tomu tak například v povídce „Tajemství Kláry Bendové“ z Čepovy poslední sbírky *Cikáni* (1953), která má základ ve skutečné události. Dospívající dívka, Klára Bendová, při osvobozování zažila krutou nespravedlnost – její otec byl zatčen a od ostatních lidí si vysloužil jen pohrdání. A to i přesto, že Theodor Benda byl ředitel učitelského ústavu a snažil se i v době, kdy byly zakázány veřejné přednášky literatury a historie, tuto činnost udržovat tajně ve svém bytě. Této tíhy se mladá dívka snaží zbavit při mších: „Uprostřed mše měla najednou Klára pocit, že je doma, v samém srdci něčeho, z čeho ji nemůže nikdo vypudit.“¹⁴⁷ Vyhýbá se raději lidem, aby nemusela čelit vyčítavým pohledům ostatních lidí za to, že je dcera Theodora Bendy. Jednou se sama vydala k řece, kde však narazila na ruského vojáka, který ji nejprve znásilnil a poté zabil. Jejího otce propustili právě ve chvíli, kdy jeho dcera zemřela. Závěr povídky končí slovy Theodora Bendy: „Vždycky musí někdo platit“ [...] „I když se zdá, že není dluhu. A ona z nás byla patrně nejbohatší.“¹⁴⁸

Neuvěřitelné pouto k domovu je zachyceno v povídce „Zatopená ves“ ze souboru *Modrá a zlatá* (1938). Hlavním příběhem zde není smrt nějakého člověka, nýbrž „smrt“ vesnice. Obec Doupov má být totiž zaplavena přehradou. V Doupově žije rodina Válkových po generace, stejně tak jako další její obyvatelé a najednou se musí smířit s tím, že všechny jejich domovy budou zaplaveny vodou a že budou muset opustit místo, kde doposud trávili svůj život. Místo, se kterým měli spjatý své životy i jejich předci. Před zatopením vesnice umírá Františka Válková, žena Václava Války. Ten se chtěl několikrát za svůj život odstěhovat do Rakous, protože věřil, že by tam měl lehčí živobytí. „Zůstal nejprve kvůli Františce, Bože můj, tenkrát, když za ní začal chodit... A potom by

¹⁴⁷ ČEP, J. *Tajemství Kláry Bendové*. In: *Polní tráva*, s. 340.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 343.

se už nebyl stěhoval, kraj byl už zase jeho, už ho držel. Ale teprve teď ucítil, jak hluboko v něm vězí, teď, když má jít doopravdy odtud, a Františku s sebou nevezme...“¹⁴⁹ O zatopení vesnice se mluvilo několik let, lidé už začínali pomalu věřit, že k ní nedojde, ovšem pak se začal stavět Nový Doupov. Na jeho výstavbu dohlížel jeden ze synů Václava Války, přičemž jeho pohled na věc byl trochu odlišný od ostatních: „Zmocňovala se ho najednou podivná radost z nového podnikání a sledoval s hlubokým vzrušením, jak se z rozrytých polí a pokáceného lesa pomalu zdvíhá obrys nové vsi jako podoby lidské tváře z malířského plátna.“¹⁵⁰ Smrt Františky přišla jen několik málo dní před zaplavením a spojila svým odchodem celou vesnici, i když se do Doupova přivdala a nikdy se o ní mnoho nemluvilo. „Doupovští však přišli na její pohřeb do jednoho; byl to poslední mrtvý jejich starého domova, poslední, koho pochovají na starý doupovský hřbitov.“¹⁵¹ Při pohřbu zazněla slova farářova, který připomněl, že jejich pravá vlast a domov se nachází u Boha. Se smrtí své ženy se Václav Válek jen těžko smířoval, především proto, že ho tížily výčitky svědomí, protože byl své ženě nevěrný. Další ránou pak pro něj bylo vystěhování, ze kterého se už nevzpamatoval. I když se mu syn snažil pomoci, pouto ke starému domovu bylo příliš silné: „Jeho otec velmi zestárl a dělá, jako by nebyl doma v novém stavení. Syn ho sice vynesl nahoru od samého dna, ale v jeho srdci už vzklíčilo símě tajemného smutku a jeho rovnováha je navždy porušena.“¹⁵²

V této povídce je nejlépe zachycena provázanost smrti a vztahu k rodnému místu. V předchozích povídkách, které byly uvedeny, sice také smrt vždy nějakým způsobem ovlivnila běh života ve vesnici, ale nikdy se nedotkla všech. Kdežto „smrt“ vesnice umocněná posledním úmrtím v ní zasáhla každého. Lidé si uvědomili, že přišli o své domovy, o místa, která

¹⁴⁹ ČEP, J. *Zatopená ves*. In: *Modrá a zlatá*, s. 168.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 170.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 173.

¹⁵² Tamtéž, s. 187.

milovali, o něm svědky jejich životních událostí. Až v okamžiku ztráty domova si někteří uvědomili, co právě ztratili.

5.3 Odchody a návraty domů

Obraz domova lze najít také v povídkách, kde je základním motivem odchod z rodného kraje pryč. Většinou se jedná o odchod hlavního hrdiny z vesnice do města, ať už kvůli rodinným důvodům nebo třeba studiu. Důležitým bodem je pak okamžik návratu hrdiny zpět a jeho následné uvědomění si, kde se nachází pravý domov.

Příkladem tohoto motivu je příběh povídky z počáteční Čepovy tvorby nazvaná dle hlavního hrdiny „Jakub Kratochvíl“ ze souboru *Letnice* (1932). Povídka je průřezem celého Jakubova života. Jeho rodištěm je malá vesnice Lípov, kde žije se svými rodiči a dvěma sourozenci. Vesnice se nachází pod horami, které opět symbolizují pocit bezpečí. Jeho rodiče se starali o malé hospodářství a Jakubův otec, Matěj Kratochvíl, si přivydělával jako muzikant. Byl však odjakživa tulák, rád chodíval po horách, pozoroval modrá oblaka a kolikrát nepřišel i několik dní domů. Jednou však opustil svůj rodný kraj nadobro. Odešel k vojenské muzice a zanechal pouze psaní na rozloučenou. Jeho rodiče mu proto místo statku odkázali jen malou chaloupku se zahradou, kde Matěj Kratochvíl nyní žije se svojí rodinou. Jakubova matka pocházela z hor, kde zůstal po jejím odchodu v rodném domě její bratr Tobiáš. Za ním se jednoho dne s Jakubem vydala. Při této návštěvě si malý Jakub prvně uvědomil, co to je domov a jak silným poutem je k němu člověk vázán. Spatřil totiž matku plačící nad hrobem svých předků a dojetí obou sourozenců ze společného shledání v rodném domě. Za dva roky opustil i Jakub svůj domov, rodiče ho poslali studovat gymnázium do nedalekého města Sedmimostí. Od svých dětských let miloval přírodu, často chodíval po rodném kraji, což zdědil po svém otci. Ve městě však takovou možnost neměl. Zpočátku se cítil opuštěný a chyběl mu domov, také s vrstevníky měl problém navázat kontakt: „Ale jak se s ním dorozumět! On neví nic o cestách zvlhlých rosou a putujících ve vůni jetelů doprostřed modré

oblohy... Jeho dětství nebylo obklopeno zahradou a stromy a polem [...]“¹⁵³ Nakonec Jakub přivykl městskému životu a přestal se trápit. Na prázdniny jezdil za rodiči domů, kde však byl zamlklý a mrzutý. Lidé ho začali považovat za pána, tím více, když gymnázium dokončil: „V Lípově se teď na něho dívali jako na pána, ale on šel raději lidem z očí.“¹⁵⁴ Po ukončení gymnázia se dostal na vysokou školu do hlavního města. Byl tudíž ještě vzdálenější rodnému kraji než dříve, ale věděl, že i nyní přivykne většímu městu. Zpět domů se vrátil ke smrtelnému loži jeho otce. Po pohřbu odjel opět do města, kde se zanedlouho seznámil s mladou ženou Eliškou a její dcerou Helenkou. Postupem času se s Eliškou do sebe zamilovali a Jakub se k nim nastěhoval. Plánovali svatbu, ale Eliška zemřela na tyfus. Malou dívenku si odvezli příbuzní a Jakub se vrátil skleslý do rodného domku v Lípově k matce. Po návratu domů cítil, že už tam nepatří, změnil se: „Změnil se patrně velmi, a kdyby to nevěděl sám, řekl by mu to úžas lidí, kteří se s ním setkávají.“¹⁵⁵ Procházel se známou krajinou dětství a vzpomínal na dobu strávenou v Lípově: „Jakub hledí na ten kraj, do jehož prachu jsou vtištěny jeho dětské šlápěje, smíšené se šlápěji mrtvých i živých [...], a srdce se mu svírá“¹⁵⁶ Nezdržel se však dlouho, zanedlouho mu přišel povolávací lístek na vojnu. Z té se však už nikdy nevrátil, byl smrtelně zraněn. Když ho kulka zasáhla, umíral s pohledem na modré nebe.

Jakub Kratochvíl je jedním z hlavních hrdinů Čepových děl, který opustil svůj domov, sžil se s novým a nakonec se vrátil zpět domů. Jakub podlehl lákadlu, kterým je město a které „je u Čepa místem pokušení a zmatku“¹⁵⁷. Po smrti milované ženy se ale vrátil domů, a i když zpočátku cítil, že tam nepatří, nakonec mu došlo, že ho rodný kraj přitahuje a že jedině tam je řád a klid, který ve městě nenacházel.

¹⁵³ ČEP, J. *Jakub Kratochvíl*. In: *Dvojí domov*, s. 203.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 207.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 227.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 233.

¹⁵⁷ ŠTRYCHOVÁ, I. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*, s. 69.

Další postavou, která se vrací zpět do místa svého dětství je Prokop Randa z románu *Hranice stínu* (1935). Prokop je typická postava intelektuála, který se ale nevrací do místa svého rodiště, nýbrž do rodného domu a vesnice své matky, kde žil pouhých pět let. Františka Zavadilová, matka Prokopa, odtamtud odešla za mužem do hlavního města, kde se dočkala jen utrápeného života v oprýskaném domě po boku povrchního člověka, který našel zálibu v alkoholu. Odvezla proto svého syna Prokopa do rodné vesnice jménem Habřiny, kde ho nechala svému otci celých pět let. Starý Zavadil nesouhlasil s dceřinou svatbou, protože ji velmi miloval a zhlížel se v ní. Přesto si vzala Eustacha Randu, pověstného donchuána a flámu a odjela s ním pryč. Prokop až po letech pochopil, jak těžké muselo být pro matku vrátit se zpět, byť jen na pohřeb matky, a zároveň tam nechat svého syna. Malý Prokop si v novém domově rychle zvykl a zamiloval si ho. „Prolézal s kluky dvůr i zahradu, chytal raky v potoce pod kořeny olší, učil se plavat v rybníku s bahnitým dnem. Přijal obzor tohoto kraje za svůj skutečný domov.“¹⁵⁸ Jenže přišla válka a Eustach Randa chtěl vidět svého syna ještě předtím, než půjde do války, tušil, že už se nejspíš nevrátí. Tak se ocitl Prokop znovu ve městě a na venkov se už poté zpátky nevrátil. Dokončil studia a v roce 1918 mu zemřela matka. Poté se díky svému spolužákovi dostal do sousedství matčina rodiště, do Jelení, kde se stal učitelem. Bylo mu třicet let a vrátil se zpět do míst, kde prožil nejkrásnější chvíle svého dětství. Začátky však pro něj nebyly jednoduché: „Následující čas strávil Prokop Randa v samotě, jaké ještě za svého života nepoznal. Žil v kraji vyliďněném ze všech snů a lidé i věci mu dávali znát svou nepřízeň.“¹⁵⁹ V Habřinách se seznámil s místním farářem, Martinem Stoklasem. Ten mu později pomohl sblížit se opět se svým dědem, Antonínem Zavadilem. V závěru povídky dědeček umírá a Prokop Randa dostává klíč od rodinného statku. Do města už se nevrátil. „Tomu je už rok. Prošel

¹⁵⁸ ČEP, J. *Hranice stínu*, s. 29.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 151.

tenkrát tímto krajem jako cizinec – a dnes je tu opět sám. Sám, ale nikoliv cizí.“¹⁶⁰

Odchod postav z domova je většinou spojen s dalším motivem a tím je motiv štvance, většinou exulanta, kterému se nepodaří začlenit do kolektivu lidí v nové zemi nebo vesnici.

5.4 Štvanectví

Převážně v Čepových závěrečných prózách se setkáme s postavami, které tíží pocit vyřazenosti ze společnosti. Ať už s exulanty, kteří se ocitli v cizí zemi a nedaří se jim začlenit mezi tamní obyvatele nebo naopak s navrátilci, které už bývalí sousedé nechtějí přijmout zpět. Skutečnost, že se tento motiv objevuje nejzřetelněji v poslední, exilové sbírce, není náhodná. Jan Čep ji psal v době, kdy už pobýval ve Francii a trápil se stejnými pocity. Ty proto promítl do svých postav.

Tato exilová sbírka se nazývá *Cikáni* (1953) a hned její úvodní stejnojmenná povídka podává svědectví nejen o válečných událostech, ale především o celé skupině vyhnanců bez domova. Jsou jimi potulní cikáni, kteří uvízli v polích mezi dvěma vesnicemi a potýkají se s nepochopením místních občanů: „Jak by byli mohli venkované přijmout ochotně mezi sebe tyto záhadné lidi, špinavé a roztrhané, kteří poslouchají neznámých zákonů a tradic, mluví jazykem, který se nepodobá žádnému jinému, jedí zdechlíny, které v noci vykopávají, a vůbec se bezpochyby oddávají všem možným hanebnostem.“¹⁶¹ Ani jedna z vesnic se jich nechtěla ujmout a poskytnout jim zázemí a jim nezbylo nic jiného, než přenocovat ve svých vozech. Jednoho dne však cikánské nemluvně umrzlo v onom provizorním příbytku. Až díky této tragédii vesničané pochopili, že cikáni jsou také lidé a stejně jako oni jsou ohroženi smrtí a přijali je mezi sebe.

¹⁶⁰ ČEP, J. *Hranice stínu*, s. 251.

¹⁶¹ ČEP, J. *Cikáni*. In: *Polní tráva*, s. 307.

Vypravěč příběhu vzpomíná na okamžik, kdy přišel do vesnice, stejně tak jako do ní teď přišli cikáni: „Já jsem také ztroskotal v té vesničce, která na mne v té chvíli působila jako vrak uvázlý pod cizími souhvězdími a oddělený od nejbližších míst vzdálenostmi nepřekročitelnými. Cesty, které procházely tím krajem, se zdály odřaty od ostatního světa proláklinou bez dna. [...] Nikdo nebyl doopravdy doma, každý se cítil sledován číhajícím pohledem; ani spánek, dušený ustavičnou můrou, nám už nepatřil.“¹⁶² Na pozadí těchto slov je cítit hořká skutečnost válečných událostí, která nakonec v závěru příběhu pomohla usmířit obě strany.

Tím, že si Jan Čep vybral pro svoji úvodní exilovou povídku cikány, chtěl patrně zdůraznit svůj osobní pocit z nového života v cizí zemi. Cikáni totiž byli vždy považováni za nespoutané lidi, kteří nikde nebudou doma a kteří se všude na svých cestách budou cítit jako vyhnanci. Stejný pocit zažíval i Čep při svém pobytu ve Francii. I když ji miloval, necítil se tam nikdy úplně doma a tušil, že nezapadá do tamního života.

Další povídka s výrazným motivem vyhnance se jmenuje „Vigilie“ (1928) zařazená do stejnojmenné sbírky. Hlavní postava, bezejmenný tulák, bloudí světem a vypráví, jak se stal vyhnancem: „Ti, kteří mne s sebou zvali do širého světa, neotáleli dlouho na křižovatce. Když jsem se příliš rozmýšlel a nemohl se odtrhnout od známých obzorů, vzali hole a odešli neohlížejíce se. A tak jsem zůstal sám na mezi v těchto chlapeckých šatech, z kterých jsem už vyrostl, a styděl jsem se vrátit mezi své, mezi nimiž už pro mne nebylo místa. [...] Byl jsem vyhnancem, nepatřil jsem nikam.“¹⁶³ Velmi se trápil tím, že se nedokázal s rodným krajem rozloučit, než ho opustil. Čas plynul, zimu přečkal u hajného, který ho jednoho chladného zimního dne našel a ujal se ho. Zjara už zase putoval dál, až došel do rodného údolí udělat to, co měl učinit už dávno – rozloučit se: „Jsem bídný, ale bídnější jsem byl tenkrát, když jsem se nemohl rozloučit. Domove, nosím tě všude s sebou, všude tě hledám

¹⁶² ČEP, J. *Cikáni*. In: *Polní tráva*, s. 309.

¹⁶³ ČEP, J. *Vigilie*. In: *Dvojí domov*, s. 77.

[...].“¹⁶⁴ Prohlédl si známá místa svého rodného kraje, rozloučil se s ním a odešel znovu do světa.

Také další postavy Čepových povídek sužuje pocit vyhnanství. Kromě Jakuba Kratochvíla a Prokopa Randy (*Hranice stínu*), o kterých byla řeč v předcházející kapitole, také Pavla Kříže¹⁶⁵ („Před zavřenými dveřmi“).

¹⁶⁴ ČEP, J. *Vigilie*. In: *Dvojí domov*, s. 82.

¹⁶⁵ Povídka byla rozebrána v kapitole 5.1 Motiv dvojího domova.

6 ZÁVĚR

„A přece vím, že jsi to ty, místo tajemné, kde mi bylo souzeno, abych se narodil, k němuž se vracím v snách a s nímž si sdružuji všechny pohádky svého života; místo, které nemůže být nahrazeno ani vyměněno žádným jiným, místo na světě jediné, můj domove!“¹⁶⁶

I když tento úryvek vložil Jan Čep do úst jedné ze svých postav, máme pocit, jako by ho vyslovil on sám. Jeho pouto k domovu bylo pevné a vydrželo i přes nedobrovolný odchod do exilu. Důkazem je jeho literární dílo, do kterého často promítá své vlastní zážitky i konkrétní místa a osoby ze svého rodného kraje. Právě v tom, že dokáže do svých povídek vnést část své osobnosti, vzpomínek i pocitů, je jeho literární odkaz unikátní. Přestože můžeme v jeho díle spatřit shodné prvky s některými literárními směry, například s křesťanským existencialismem, jeho inspirace ve vlastních zkušenostech převládá. Čepova jedinečnost spočívá také v tom, že neklade důraz na vnější popis hlavních postav, ale jde mu především o zachycení jejich vnitřních stavů.

Pozorný čtenář dokáže také zachytit neuvěřitelnou provázanost celého Čepova díla. Často opakuje stejná místa, názvy vesnic i jména postav, jejichž příběhy vypráví. K některým postavám či událostem se dokonce později vrací a připomíná je. Příkladem může být povídka „Husopas“ ze sbírky *Dvojí domov* (1928), která pojednává o sebevraždě mladého hajného Martina Vrány. Čep na něj nezapomíná a vrací se k jeho smrti v povídce „Ponocný“, která je součástí sbírky *Modrá a zlatá* (1938), aby příběh doplnil o poslední okamžiky myslivcova života z pohledu kamarádů, kteří s ním těsně před smrtí hráli karty. Další příklad propojenosti příběhů jsem již uváděla v páté kapitole, totiž smrt starého Zavadila. O něm Čep vypráví v románu *Hranice stínu* (1935) a vrací se k němu v povídce „Variant“ (1946). Takových příkladů bychom našli více.

¹⁶⁶ ČEP, J. *Vigilie*. In: *Dvojí domov*, s. 81.

Jsou známkou toho, že Jan Čep o svém díle přemýšlel, nic neponechával náhodě, každá jeho postava je důležitá, každý děj má nezanedbatelnou váhu.

Ve své práci jsem se pokusila podat rozbor Čepovy literární tvorby se zaměřením na to, jak se v ní objevuje téma domova. Prostudovala jsem především Čepovy prozaické sbírky a autobiografickou sbírku esejů, ve kterých je nejvíce patrná tato tematika, dále pak výpovědi rodiny a doplnila je sekundární literaturou. V první polovině práce jsem se zaměřila převážně na životní osud Jana Čepa, na východiska jeho práce a literární zařazení jeho děl. Druhá polovina práce je věnována rozboru jeho prózy a v konkrétních příkladech povídek je nalezen motiv domova.

Přitažlivost Čepova díla spatřuji především v jazyce, který používá a v jednoduchosti témat jeho prozaických děl. Jejich význam je aktuální i v současné době a díky tomu by Jan Čep mohl znovu najít své čtenáře. Navíc jeho povídky nejsou zasazené do jediné doby, reflektují aktuální dění, tudíž jsou zajímavé i z hlediska zachycení dějinných událostí.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BAUER, M. *Jan Čep ve vzpomínkách své rodiny*. 1. vyd. Praha : Torst, 2007. ISBN 978-80-7215-312-1.

BERNANOS, G. *Velké hřbitovy v měsíčním svitu*. Brno : Vetus Via, 2008. ISBN 978-80-86118-66-5.

ČEP, J. *Dojmy z Anglie*. 1. vyd. Šternberk : Sternberg, 2007. ISBN 978-80-903896-0-1.

ČEP, J. *Dvojí domov*. 2., dopl. vyd. Praha : Vyšehrad, 1991. ISBN 80-7021-077-X.

ČEP, J. *Hranice stínu*. 6. vyd. Praha : Vyšehrad, 1947.

ČEP, J. *Modrá a zlatá*. Praha : Melantrich, 1938.

ČEP, J. *Polní tráva*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-348-5.

ČEP, J. *Poutník na zemi*. 1. vyd. Brno : Proglas, 1998. ISBN 80-902146-3-0.

ČEP, J. *Rozptýlené paprsky*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7021-059-1.

ČEP, J. Ruralism. *Listy pro umění a kritiku*. Praha : Melantrich, 1933. 1(1), 24 – 25.

ČEP, J. *Samomluvy a rozhovory*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-210-1.

ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*. 2., dopl. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1993.

FORST, V. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce: 1 A – G*. 1. vyd. Praha : Academia, 1985.

FUČÍK, B. *Píseň o zemi*. 1. kniž. vyd. Praha : Melantrich, 1994.
ISBN 80-7023-178-5.

HAVEL, R. *Slovník českých spisovatelů*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1964.

HOLÝ, J., LUKEŠ, E. *Kniha textů 3: česká literatura od počátků k dnešku, Od počátku století do roku 1945, 1. polovina 20. století*. Praha : NLN, 1999. ISBN 80-7106-289-8.

KALISTA, Z. *České baroko: studie, texty, poznámky*. Praha : ELK, 1941.

KRATOCHVIL, A. *...za ostnatými dráty a minovými poli...: vzpomínky a svědectví. 1. díl, Vývojové tendence v české exilové literatuře v letech 1948 – 1968*. 1. vyd. Mnichov : Erasmus-Grasser-Verlag, 1993. ISBN 3925967-25-7.

KRÁLÍK, O. *Osvobozená slova*. 1. vyd. Praha : Torst, 1995.
ISBN 80-85639-59-9.

MACHÁČEK, V. *50 českých autorů posledních padesáti let*. 1. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1970.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918 – 1945*. 1. vyd. Praha : Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-391-6.

ROTREKL, Z. *Skrytá tvář české literatury*. 4. vyd. Brno : Blok, 1993.
ISBN 80-7029-085-4.

SEZIMA, K. *Mláží: studie o domácí próze soudobé*. Praha : Literární odbor Umělecké besedy a Kruh českých spisovatelů, 1936.

SKLÁDAL, J. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina*. 1. vyd. Praha : Jiří Skládal, 2006. ISBN 80-239-7487-4.

SLAVÍK, I. *Tváře za zrcadlem*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1996.
ISBN 80-7021-181-4.

SLAVÍK, I. *Viděno jinak: prokletí, zapomínání a přehlédnutí autoři české literatury*. 1. vyd. Brno : Vetus via, 1995. ISBN 80-902024-0-3.

ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník V. (1932 – 1933)*. 2. vyd. Praha : Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0311-7.

ŠALDA, F. X. *Šaldův zápisník VII. (1934 – 1935)*. 2. vyd. Praha : Český spisovatel, 1994. ISBN 80-202-0535-7.

ŠTRAUCHOVÁ, I. *Motiv smrti v prozaickém díle Jana Čepa*. Svitavy : Křesťanská akademie v nakl. Trinitas, 1994. ISBN 80-901457-2-8.

ŠŤASTNÝ, R. *Čeští spisovatelé deseti století*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha : HQ Kontakt, 2001. ISBN 80-903071-0-8.

TRÁVNÍČEK, J. *Příběh je mrtev?: schizmata a dilemata moderní prózy*. 1. vyd. Brno : Host, 2003. ISBN 80-7294-079-1.

TRÁVNÍČEK, M. *Pouť a vyhnanství: život a dílo Jana Čepa*. Brno : Proglas, 1996. ISBN 80-902146-0-6.

ZATLOUKAL, J. *Recepce Jana Čepa ve Francii*. In: KUBÍČEK, T., WIENDL, J. *Víra a výraz: sborník z konference „...bývalo u mne zotvíráno...“ : východiska a perspektivy české křesťanské poezie a prózy 20. století*. 1. vyd. Brno : Host, 2005. ISBN 80-7294-163-1.

Internetové zdroje:

Árijský boj. In: *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2010-05-12 [cit. 2012-01-27]. Česká verze. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Arijsk%C3%BD_boj>.

Karel Schulz. In: *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2011-02-08 [cit. 2012-01-25]. Česká verze. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Schulz>.

Řád sv. Silvestra. In: *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2012-02-25 [cit. 2012-02-27]. Česká verze. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%A1d_sv._Silvestra>.

8 RESUMEE

Das Grundziel meiner Arbeit ist das Thema der Heimat im literarischen Werk von Jan Čep (1902 – 1974) zu untersuchen. In seinem Werk geht er vor allem von eigenen Lebenserfahrungen aus. Themen seiner Erzählungen sind oft durch seinen mährischen Geburtsort und nächstgelegene Umgebung inspiriert.

Im Einleitungskapitel ist das Leben und Werk von Jan Čep auf dem Hintergrund von geschichtlichen Ereignissen aufgezeichnet. Sein Leben beschreibe ich ausführlich, damit es offenbar wird, welche Ereignisse sein Schaffen am meisten beeinflussten. Die Kindheit, das Studium, Verhältnisse zu den Eltern und zu seiner Heimat werden zuerst vorgestellt, dann auch Persönlichkeiten, die sein Leben und seine Arbeit beeinflussten, Wendepunkte des Lebens wie Krieg, Emigration und Jahre im Exil, weiter seine Tätigkeit im Radio Free Europe und das Lebensende.

Im zweiten Kapitel wird die literarische Einordnung von Jan Čep thematisiert. Čep stammte aus einer katholischen Familie; der Glaube war ihm nah und deshalb wird er unter katholische Schriftstellern eingereiht. Dank seinen „Dorfthemen“ haben ihn manche Theoretiker als Regionalist angesehen. In seinem Werk wurden auch Einflüsse des literarischen Barocks gesucht.

Im dritten Kapitel folgt ein Überblick der Grundthemen in der Prosa Jan Čeps (die Heimat, das Zuhause, das Leben auf dem Lande, Dorfbewohner, der Tod, der Glaube, die Angst). Ich konzentriere mich vor allem auf die Heimatsbilder in seiner Prosa sowie in seinen Essays. Es wird über sein Schaffen in der ehemaligen Tschechoslowakei (Prosa) sowie in der Zeit des Exils (Essays) nachgedacht.

Im letzten Kapitel sind konkrete Motive im Vordergrund, die man im literarischen Nachlass von Jan Čep finden kann. Ausführlich analysiere ich folgende: Überschneidung von Traum und Wirklichkeit („Heimat“, die nur im Traum zugänglich ist und die reale Heimat), Tod, Heimkehr und Heimlosigkeit eines Menschen, der sich nirgendwo zu Hause fühlt.

9 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Jan Čep – maturitní fotografie.

ČEP, J. *Sestra úzkost: zlomky autobiografického eseje*, s. 47.

Příloha č. 2: Jan Čep ve čtyřicátých letech.

BAUER, M. *Jan Čep ve vzpomínkách své rodiny*, s. 40.

Příloha č. 3: Rodný dům Jana Čepa před požárem a po požáru v roce 1938.

SKLÁDAL, J. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina.*, s. 62 a 64.

Příloha č. 4: Jan Čep v Paříži.

BAUER, M. *Jan Čep ve vzpomínkách své rodiny*, s. 161.

Příloha č. 5: Čepova žena Primerose s dětmi.

SKLÁDAL, J. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina.*, s. 72.

Příloha č. 6: Jan Čep s manželkou a dětmi v pařížském bytě.

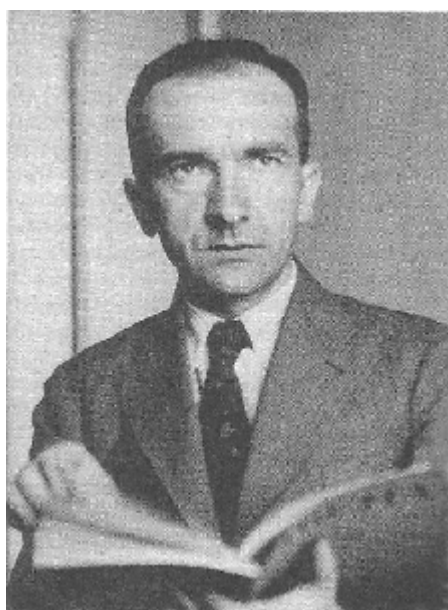
SKLÁDAL, J. *Kde se vzal Jan Čep: vzpomínky, pohledy a postřehy z rodinného prostředí: texty – obrázky – zvukové nahrávky – hanáčtina.*, s. 71.

10 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Jan Čep – maturitní fotografie.

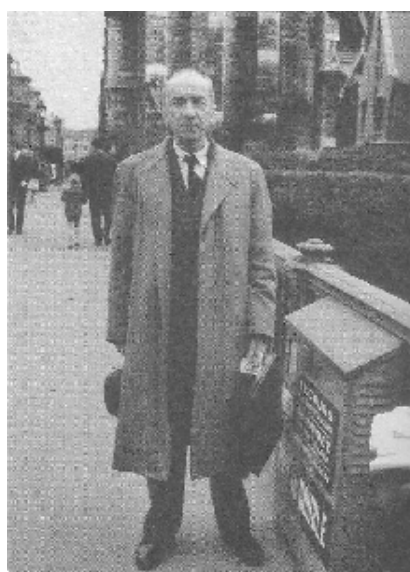
Příloha č. 2: Jan Čep ve čtyřicátých letech.

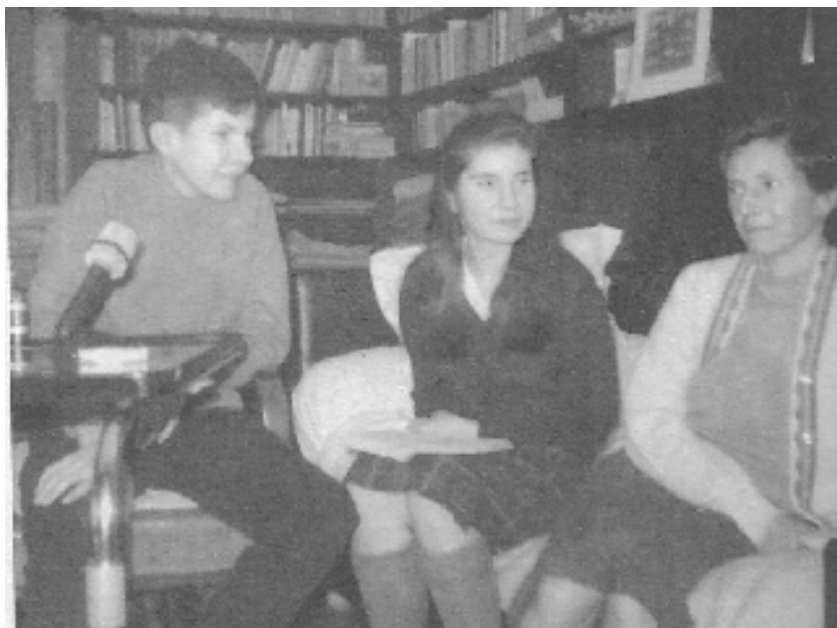
**Příloha č. 3: Rodný dům Jana Čepa před požárem a po požáru
v roce 1938.**

Příloha č. 4: Jan Čep v Paříži.

Příloha č. 5: Čepova žena Primerose s dětmi.

Příloha č. 6: Jan Čep s manželkou a dětmi v pařížském bytě.

